

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування

Кафедра маркетингу, менеджменту та публічного адміністрування

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри маркетингу,
менеджменту та публічного
адміністрування

_____ Іванова Н.С.
(підпис)

« ____ » _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на здобуття ступеня «Магістр»
спеціальності 073 «Менеджмент»

на тему: «Умови забезпечення економічної безпеки регіону
(на прикладі Дніпропетровської області)»

Виконала: Гонтова Євгенія Ігорівна
студент(ка) 2-го курсу денної форми навчання групи
МН-18м
Керівник: професор кафедри маркетингу, менеджменту
та публічного адміністрування
д.е.н., доц. Іванова Н.С.

_____
(підпис)

Рецензент:

_____
(підпис)

Засвідчую, що у дипломній роботі
немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань
Студент _____
(підпис)

Кривий Ріг
2019

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І
ТОРГІВЛІ ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКО**

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування
Кафедра маркетингу, менеджменту та публічного адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри маркетингу,
менеджменту та публічного
адміністрування
к.е.н., доцент

_____ Приймак Н.С.
“ _____ ” _____ 2019 року

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Гонтовій Євгенії Ігорівні

1. Тема роботи «**Умови забезпечення економічної безпеки регіону (на прикладі Дніпропетровської області)**»

керівник роботи д.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу, менеджменту та публічного адміністрування Іванова Н.С.

затверджені наказом ректора ДонНУЕТ від «від «24 » червня 2019 року № 195-с

2. Строк подання студентом роботи: 05.12.2019 року

3. Вихідні дані до роботи: наукова і періодична література з теми дослідження, законодавчі та нормативні акти України, данні мережі Internet, статистична інформація Дніпропетровської області.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): Розділ 1. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки регіону. Розділ 2. Моніторинг рівня економічної безпеки регіону (на прикладі Дніпропетровської області). Розділ 3. Стратегічні заходи забезпечення економічної безпеки регіону.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

графіки, таблиці, схеми, рисунки _____
 _____
 _____

6. Дата видачі завдання « _____ » червня 2019 року _____

7. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

8. Календарний план

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір напряму дослідження, аналіз бази та літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження. Формулювання, обґрунтування та затвердження теми дипломної роботи	до 17.06.2019	
2	Підготовка I розділу дипломної роботи	до 04.10.2019	
3	Підготовка II розділу дипломної роботи	до 25.10.2019	
4	Підготовка III розділу дипломної роботи.	до 15.11.2019	
5	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, оформлення роботи	до 19.11.2019	
6	Представлення роботи на кафедрі для рецензування, отримання рецензій та відгуків	до 02.12.2019	
7	Оформлення презентаційних матеріалів, проходження нормо контролю	до 05.12.2019	
8	Захист дипломної роботи	до 15.12.2019	

Студент _____ **Гонтова Є. І.**
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ **Іванова Н.С.**
 (підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок 64,   рисунків 15,   таблиць 9,   додатків 1,
Графічний матеріал   використаних джерел 45

Об'єкт дослідження: Індикатори економічної безпеки Дніпропетровської області

Предмет дослідження: умови та чинники забезпечення економічної безпеки регіону

Мета дослідження: розробка заходів забезпечення економічної безпеки регіону

Методи дослідження: методи узагальнення, методи порівняння, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу; кластерного аналізу; аналізу часових рядів; прогнозування

Основні результати дослідження: визначено слабкі сторони забезпечення економічної безпеки досліджуваного регіону, для їх усунення або послаблення впливу розроблено відповідні стратегічні дії; результати застосування комплексу моделей оцінки економічної безпеки дозволили визначити динаміку інтегральних показників; реалізація матричного методу «рівень економічної безпеки–стратегія» дозволило запропонувати стратегічні дії збереження та збільшення економічної безпеки Дніпропетровської області в рамках стратегії зростання

Ключові слова: економічна безпека, індикатори економічної безпеки, регіон, трендовий аналіз, «рівень економічної безпеки–стратегія»

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	8
1.1 Економічна безпека регіону та умови її забезпечення.....	8
1.2 Методи оцінки рівня економічної безпеки регіону	14
РОЗДІЛ 2 МОНІТОРИНГ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	21
2.1 Діагностика соціально-економічного розвитку регіону.....	21
2.2 Трендовий аналіз складових економічної безпеки регіону.....	28
2.3 Оцінка рівня економічної безпеки регіону	38
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ	46
3.1 Розробка заходів забезпечення економічної безпеки регіону.....	46
3.2 Формування стратегічних дій підвищення рівня фінансової безпеки підприємства	50
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Сучасний етап розвитку продуктивних сил та трансформаційні перетворення в економіці вимагають застосування адекватних підходів до розвитку системи економічної безпеки держави у цілому та її регіонів, що ґрунтуються на нових теоретико-методологічних засадах. Насамперед об'єктивною необхідністю є зосередження досліджень на рівні регіонів з метою забезпечення системності у вирішенні проблем національної безпеки.

Наявність загроз економічній безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання регіональних диспропорцій. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики необхідним є врахування стану економічної безпеки кожного регіону.

Теоретико-методологічними проблемами економічної безпеки, зокрема у регіональному аспекті, займалися такі зарубіжні і вітчизняні вчені, як О. М. Бандурка, О. І. Барановський, І. Ф. Бінько, В. М. Геєць, В.Є. Духов, М.М. Єрмошенко, Н.С. Іванова, Я.А. Жаліло, Г.В. Задорожний, П.О. Іващенко, А.Б. Кочинський, В.І. Мунтіян, Є.А. Олейніков, В.І. Шлемко та багато інших. Оцінюванню стану економічної безпеки окремих регіонів та її складових присвячені праці І.О. Александрова, Н.С. Вавдіюк, З.В. Герасимчук, Н.С. Іванової, Т.С. Клебанової, В.О. Онищенко, О.В. Половяна, В.С. Пономаренка, В.К. Сенчагова, Н.Л. Чернова та інших.

Проте структурні зміни в економіці вимагають постійного вдосконалення практичних аспектів забезпечення економічної безпеки регіонів. Усе це зумовило необхідність проведення дослідження в цій сфері та вибір теми дипломної роботи, мети і задач дослідження.

Мета дипломного дослідження - розробка заходів забезпечення економічної безпеки Дніпропетровської області.

Для досягнення визначеної мети необхідно виконати наступні завдання:

- розкрити сутність економічної безпеки регіону та визначити умови її забезпечення;
- визначити методи дослідження та моделювання рівня економічної безпеки регіону;
- провести моніторинг рівня економічної безпеки регіону (на прикладі Дніпропетровської області);
- дослідити стан соціально-економічного розвитку регіону;
- провести трендовий аналіз складових економічної безпеки регіону;
- оцінити рівень економічної безпеки регіону;
- розробити стратегічні заходи забезпечення економічної безпеки регіону.

Об'єктом дослідження є індикатори економічної безпеки Дніпропетровської області.

Предметом дослідження встановлено умови та чинники забезпечення економічної безпеки регіону.

У процесі написання дипломної роботи було використано такі наукові методи дослідження: методи узагальнення, методи порівняння, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу; кластерного аналізу; аналізу часових рядів; прогнозування.

Вихідними даними при написанні дипломної роботи є: статистична звітність Дніпропетровської області, результати самостійних досліджень ринку, фахові наукові публікації, матеріали ресурсів з мережі Інтернет.

Апробація. Основні результати роботи представлено на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Пріоритетні напрямки розвитку науки і освіти».

Структура роботи. Дипломна робота, зміст якої викладено на 64 сторінках, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 9 таблиць, 15 рисунків, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

1.1 Економічна безпека регіону та умови її забезпечення

В процесі теоретичного дослідження сутності економічної безпеки регіонів нами зроблено висновок про відсутність єдиного прийнятого поняття дефініції «економічна безпека регіону». «Більшість науковців розглядають економічну безпеку регіонів як складову національної економічної безпеки але, процеси децентралізації управління зумовили необхідність іншого підходу до розуміння економічної безпеки регіону – не тільки як складова, а і як фактор забезпечення економічної безпеки національної економіки» [1].

Узагальнення підходів щодо дефініції «економічна безпека регіонів» представлено в додатку А.

Н. Чернова розглядає економічну безпеку регіону як підсистему національної економіки та як відносно самостійну економічну безпеку. «Під економічною безпекою регіону як підсистеми національної економіки розуміється сукупність його властивостей, що забезпечують досягнення максимального внеску регіону в розвиток національної економіки й у забезпечення економічної безпеки країни в цілому. Під економічною безпекою регіону як відносно самостійної економічної системи розуміється сукупність його властивостей, що забезпечують його прогресивний розвиток в умовах дестабілізуючого впливу різноманітного виду загроз» [2].

А. Сухоруков та Ю. Харазішвілі [68] в своїй аналітичній доповіді «Ефективність соціально-економічного розвитку та економічна безпека регіону (на прикладі Закарпатської області)» зазначають, що економічна безпека регіону характеризується раціональним використанням ресурсного, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих

чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин [3].

У своїх дослідженнях В. Лойко необхідною умовою забезпечення економічної безпеки регіону вважає «... перебудова управління регіональним розвитком у напрямі розширення прав і самостійності регіонів щодо вирішення багатьох питань економічного й соціального характеру» [4]. Слушним є твердження автора, що всі заходи мають проводитися із урахуванням основних регіональних відмінностей.

Узагальнюючи існуючі підходи до понять «економічна безпека», «регіон» та «економічна безпека регіону» Н.С. Івановою запропоновано поняття «економічна безпека на регіональному рівні», що, на відміну від існуючих, розглядається як властивість соціально-економічної системи регіону, що за умов дестабілізуючого впливу загроз різного виду й децентралізації управління показує здатність забезпечувати стабільність, стійкість та подальший економічний розвиток, а також конкурентоспроможність і рівень економічної незалежності [5].

Закон України «Про основи національної безпеки України» [6] (ст. 3) безпека регіонів, адміністративно-територіальної одиниці і територіальних громад не є об'єктом національної безпеки в Україні, а територіальні інтереси не входять до системи національних інтересів. При цьому, громадяни, об'єднання громадян, органи місцевого самоврядування визнано суб'єктами забезпечення національної безпеки України (ст. 4). Відповідно до положень ст. 5 головним принципом забезпечення національної безпеки є пріоритет прав і свобод людини та громадянина, посягання на права і свободи громадян визнано загрозою у сфері державної безпеки (ст. 7). Згідно ст. 9 «Повноваження суб'єктів забезпечення національної безпеки» місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують вирішення питань у сфері національної безпеки, віднесені законодавством до їх компетенції. Однак, у ст. 10 про основні функції суб'єктів забезпечення національної безпеки України жодним чином не визначені функції органів

місцевого самоврядування щодо забезпечення економічної безпеки регіону чи адміністративно-територіальної одиниці. При цьому в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7] чітко встановлено повноваження, принципи та функції органів місцевого самоврядування, їх роль у забезпеченні інтересів територіальної громади.

Закон України «Про основи національної безпеки України» втратив чинність на підставі введення в дію Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, в якому зазначено такі стратегії: Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України. На відміну від Закону від 2003 року, представлений законодавчий акт регламентує проблему забезпечення економічної безпеки національної економіки тільки при визначені фундаментальних національних інтересів України, а саме: «...сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення» [8]. Окрім того зазначається «Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо» [8].

Аналіз діючого законодавства України дозволив визначити наступне: відсутня регіональна компонента в забезпеченні економічної безпеки національної економіки, не регламентуються участь та відповідальність регіонів (органів місцевого самоврядування); відсутнє чітке визначення забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні; відсутні моделі формування системи управління економічною безпекою регіонів, відсутня чітко визначена ієрархія ключових загроз економічній безпеці регіонів [1].

Основними аспектами прояву регіональної економічної безпеки [9] вважає: економічну стабільність регіону, економічну стійкість регіону, економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, певну незалежність регіону та інтеграцію з національною економікою. Отже, можна стверджувати, що саме ці аспекти прояву і є умовами забезпечення

економічної безпеки регіону.

«В науковій літературі поняття «стабільність» представлено як тотожне до таких понять як «стійкість», «сталість», «постійність», «незмінність», «рівновага» тощо» [9]. В.А. Сумін в своєму дослідженні визначає «економічну стабільність» (рівновагу) «як стан економічної системи, яка повинна бути збалансованою і розвиток якої здійснюється на основі зрівноважування двох різноспрямованих факторів (наприклад: попит і пропозиція, витрати і дохід). Рівновага може бути нестійкою – короткочасною, і стійкою – тривалою. Також під станом стабільності розуміється здатність економічної системи, що наразилася на несприятливе відхилення за межі її припустимого значення, повернутися у стан рівноваги за рахунок власних ресурсів, позик, перепрофілювання виробництва тощо» [10]. З точки зору [9] таке розуміння категорії «економічна стабільність» можна застосувати до регіонального рівня, при цьому автор категорію «стан» розглядає саме з позиції розвитку, а не як «незмінність». Н. Іванова розглядає економічну стабільність регіону «як відповідний розвиток економічної системи регіону: забезпечення збалансованості системи, здатність повертатися у стан рівноваги за рахунок регіональних ресурсів у визначений проміжок часу» [9].

В результаті дослідження економічної стійкості як фактору економічної безпеки держави група вчених [11] дійшла до висновку, що «стійкість – це здатність економічної системи, за відсутності збурюючих дій або при їх незмінних значеннях, зберігати свій стан скільки завгодно довго» [11].

На погляд Матейко С.В., «...стійкість у суспільних системах, на відміну від таких понять, як "стабільність", "стагнація", "спокій", має передбачати гнучке реагування на всі зовнішні й внутрішні впливи для того, щоб не запобігати новим обставинам, властивостям та відносинам, а уміло використовувати їх для постійного відновлення і самовдосконалення. На відміну від стійкості механічних систем, яким притаманно зберігати свої

властивості при тих чи інших подразненнях середовища, економічна стійкість підприємств, що являють собою складну відкриту соціально-економічну систему, повинна мати здатність до змін і адаптації до умов реального соціально-економічного середовища, будучи разом з тим основою економічного зростання» [12].

Регіон є складною відкритою соціально-економічною системою, а тому на основі твердження [12] доцільним є розглядати економічну стійкість регіону «як властивість гнучкого реагування на вплив всіх зовнішніх і внутрішніх факторів не для запобігання новим обставинам, властивостям та відносинам, а умілого їх використання для постійного відновлення і самовдосконалення» [9].

Згідно регіональних стратегій розвитку головною метою економічного розвитку регіонів є поліпшення якості життя його населення. Слушним є твердження П.В. Мельника: «Навіть якщо мова йде тільки про економічний розвиток, він розглядається спільно з розвитком соціальним. Соціально-економічний розвиток включає такі аспекти: зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках» [13].

Український тлумачний словник визначає розвиток як «процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [14]. Саме тому соціально-економічним розвитком регіону [1] вважає «зростання виробництва і доходів регіону; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах регіону; розвиненість всієї регіональної інфраструктури; збагачення культурного життя населення регіону» [1].

В результаті реалізації реформи децентралізації управління посилилось значення регіону як суб'єкта ринкового середовища, тому [1] вважає «доцільним до основних аспектів прояву регіональної економічної безпеки віднести і категорію «конкурентоспроможність регіону»» [9]. Базовим визначенням категорії «конкурентоспроможність регіону» є визначення

Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD-Lausanne), а саме: «здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення» [15, 16].

Незалежність або самостійність регіону в контексті соціально-економічного розвитку, за твердженням О. Ю. Іванової, доцільно вживати «відносно фінансової спроможності вирішувати соціальні та економічні питання в межах регіону, ефективно використовуючи економічний потенціал» [17]. «При цьому бути повністю не підпорядкованим центру в умовах унітаризму регіон України не може, в чому і полягає поняття «певна»» [9].

Однією із умов забезпечення регіональної економічної безпеки [9] є інтеграція із національною економікою. Науковці Л. А. Беляевская-Плотник, Н. Ю. Сорокіна пропонують розглядати економічну інтеграцію регіонів «...як процес конвергенції, взаємного зближення соціально-економічних систем регіонів, їх економічної політики з метою отримання позитивних синергетичних ефектів не тільки для регіонів, а і для всієї країни в цілому» [18]. «При цьому кожний регіон зберігає свою ідентичність, а їх розвиток і розвиток країни набуває стійкого характеру. Такий підхід до економічної інтеграції є умовою забезпечення економічної та національної безпеки країни, гарантом її довгострокового соціально-економічного розвитку» [9].

Основні умови забезпечення економічної безпеки регіонів наведено в табл. 1.1. Отже:

- «в науковій літературі поняття «стабільність» представлено як тотожне до таких понять як «стійкість», «сталість», «постійність», «незмінність», «рівновага» тощо»;
- умови децентралізації управління обумовили виокремлення конкурентоспроможності регіону» [9];

Таблиця 1.1 – Основні умови забезпечення економічної безпеки регіонів [9]

Прояви економічної безпеки регіонів	Характеристика
економічна стабільність регіону	відповідний розвиток економічної системи регіону: забезпечення збалансованості системи, здатність повертатися у стан рівноваги за рахунок регіональних ресурсів у визначений проміжок часу
економічна стійкість регіону	властивість гнучкого реагування на вплив всіх зовнішніх і внутрішніх факторів не для запобігання новим обставинам, властивостям та відносинам, а умілого їх використання для постійного відновлення і самовдосконалення
соціально-економічний розвиток регіону	зростання виробництва і доходів регіону; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах регіону; розвиненість всієї регіональної інфраструктури; збагачення культурного життя населення регіону
конкурентоспроможність регіону	це здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення
певна незалежність регіону	фінансова спроможності вирішувати соціальні та економічні питання в межах регіону, ефективно використовуючи економічний потенціал в умовах децентралізації управління
економічна інтеграція регіонів	процес конвергенції, взаємного зближення соціально-економічних систем регіонів, їх економічної політики з метою отримання позитивних синергетичних ефектів в умовах збереження своєї ідентичності для забезпечення економічної та національної безпеки країни, гарантії її довгострокового соціально-економічного розвитку

– «забезпечення економічної безпеки є динамічним процесом, тому доцільно всі її прояви розглядати з позиції розвитку;

– інтеграція з національною економікою має характеризуватися збереженням ідентичності регіону, його регіональних відмінностей та особливостей» [9].

1.2 Методи оцінки рівня економічної безпеки регіону

Виокремлюють такі методи оцінки рівня економічної безпеки регіону: функціональний (або комплексний), індикаторний, індексний, моделювання, таксономічний, рейтинговий.

Проблемі методів оцінки рівня економічної безпеки регіону присвячені наукові праці багатьох вчених:

А. Татаркін, який пропонує «оцінювати економічну безпеку регіону згідно з методикою, яка заснована на використанні методів порівняльного аналізу» [19];

Групи науковців Т. Агапова, К. Єфремов, М. Кремльов, В. Сенчагов, А. Федорищева обмежились лише перерахуванням порогових показників (індикаторів) економічної безпеки регіону, не вдаючись до виведення та побудови інтегрального індексу економічної безпеки регіону [20, 21-24].

Т. Клебанова та Н. Чернова розробили комплекс моделей оцінки, аналізу і прогнозування економічної безпеки регіону на основі методів багатовимірного статистичного аналізу, економетричного моделювання, адаптивної фільтрації [25].

А. Сухоруков та Ю. Харазішвілі [26] виокремлюють такі групи методи:

«1) індикаторний метод, який базується на оцінці економічної безпеки економічної системи за допомогою системи так званих індикаторів (порогових значень кількісних та якісних показників);

2) економіко-математичні методи, які базуються на математичному апараті з урахуванням нелінійності економічних процесів, створюють мультиплікативну форму інтегрального індексу із застосуванням методу головних компонент;

3) індикативний метод, який передбачає розрахунок найважливіших макроекономічних показників та їхнє порівняння з визначеними пороговими рівнями;

4) метод динамічного аналізу, що базується на оцінюванні темпів економічного зростання основних макроекономічних показників країни, враховуючи динаміку їхньої зміни;

5) метод комплексного аналізу показників економічної безпеки, який дозволяє визначити потенційні загрози економічній безпеці для інтегрального оцінювання її рівня» [1].

При цьому науковці [26] запропонували алгоритм оцінки рівня економічної безпеки, який містить такі елементи: «виявлення функціональних характеристик економічної безпеки; виокремлення структурних складових економічної безпеки; визначення індикаторів економічної безпеки; встановлення нормативних значень індикаторів економічної безпеки; моніторинг індикаторів, ієрархічне узгодження результатів та їх аналіз» [26].

«В. Степашко, І. Мельник, Т. Кваша та Р. Волощук [27] пропонують методику ієрархічного оцінювання стану економічної безпеки держави і її регіонів» [1].

«З. Варналій для оцінки рівня економічної безпеки використовує один із методів багатовимірного статистичного аналізу – таксономічний метод. Перевагою даного методу є те, що від початкової системи показників, що має як завгодно велику розмірність, переходять до одного інтегрального показника економічної безпеки. При цьому отриманий інтегральний показник є нормованим і змінюється в межах від 0 до 1, що дозволяє прорангувати досліджувані об'єкти за рівнем економічної безпеки. Також показник легко інтерпретується: його значення, близькі до 1, відповідають значенням показників, що роблять позитивний вплив на рівень економічної безпеки, і низьким значенням показників, що негативно впливають на рівень економічної безпеки» [1].

В. Лойко пропонує дослідження рівня економічної безпеки, здійснювати у такій послідовності:

«1) формування збалансованої системи показників для визначення рівня економічної безпеки об'єкта економіки за виділеними функціональними складовими;

2) розрахунок одиничних показників рівня економічної безпеки об'єкта економіки;

3) формування рівнянь функцій Харрінгтона;

4) розрахунок групових показників рівня економічної безпеки та

інтегрального показника;

5) прогнозування рівня економічної безпеки об'єкта економіки із застосуванням моделі Брауна» [28].

М. Книш та А. Смалійчук запропонували таку послідовність етапів оцінки інтегрального показника економічної безпеки регіонів:

«1) вибір показників вимірювання економічної безпеки на рівні адміністративно-територіальних одиниць області – райони та міста;

2) кількісна та якісна просторово-часова оцінка компонентів економічної безпеки регіону методами формалізації;

3) кількісна та якісна просторово-часова інтегральна оцінка економічної безпеки регіону;

4) класифікація адміністративно-територіальної одиниці регіону відповідно до рівня економічної безпеки;

5) створення синтетичної карти геопросторової організації регіону ES;

6) розробка майбутніх сценаріїв забезпечення економічної безпеки регіону методом SWOT-аналізу» [1].

Вихідними даними для оцінки рівня економічної безпеки регіонів є матеріали Державної служби статистики України [29] щодо соціально-економічного розвитку регіонів України за такими індикаторами: чисельність наявного населення, тис. осіб; кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб; наявний дохід населення, грн./осіб; витрати населення; середньомісячна заробітна плата, грн; індекс споживчих цін; валовий регіональний продукт, млн. грн.; обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.; продукція сільського господарства, млн. грн.; продукція рослинництва, млн. грн.; продукція тваринництва, млн. грн.; прийняття в експлуатацію загальної площі житла, тис.м²; роздрібний товарооборот підприємств, млн. грн.; експорт товарів, млн. дол. США; імпорт товарів, млн. дол. США; експорт послуг, млн. дол. США; імпорт послуг, млн. дол. США; фінансовий результат до оподаткування (прибуток), млрд. грн.; фінансовий результат до оподаткування (збиток), млрд. грн.; капітальні інвестиції,

млрд. грн.

Н.С. Івановою регіони України розділено на регіональні кластери забезпечення економічної безпеки [30]. На підставі застосування методів регресійного, канонічного і компонентного аналізу та даних соціально-економічного розвитку регіонів (2008–2015 рр.) [1] розроблено систему моделей оцінки інтегрального показника економічної безпеки регіонів для загальної вибірки (24 регіони) і для кожного кластера окремо (табл. 1.2) [1].

Реалізація запропонованих моделей оцінки дозволяє не тільки оцінити рівень економічної безпеки – інтегральний показник рівня економічної безпеки, а і побудувати профілі регіонів щодо забезпечення економічної безпеки. Окрім того, зазначений метод оцінки є підґрунтям для визначення стратегій забезпечення економічної безпеки регіонів.

Отже, в результаті теоретичного дослідження визначено наступне:

1. Економічну безпеку на регіональному рівні доцільно розглядати як властивість соціально-економічної системи регіону, що за умов дестабілізуючого впливу загроз різного виду й децентралізації управління показує здатність забезпечувати стабільність, стійкість та подальший економічний розвиток, а також конкурентоспроможність і рівень економічної незалежності [5].

2. Аналіз діючого законодавства України дозволив визначити наступне: відсутня регіональна компонента в забезпеченні економічної безпеки національної економіки, не регламентуються участь та відповідальність регіонів (органів місцевого самоврядування); відсутнє чітке визначення забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні; відсутні моделі формування системи управління економічною безпекою регіонів, відсутня чітко визначена ієрархія ключових загроз економічній безпеці регіонів [1].

3. Основними умовами забезпечення економічної безпеки є: економічна стабільність регіону, економічна стійкість регіону, економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, певна незалежність регіону та інтеграцію з національною економікою.

Таблиця 1.2 – Система моделей оцінки інтегрального показника економічної безпеки регіонів [1]

Метод Вибірка	Метод регресії $\Gamma^{\text{такс}}$	Метод канонічного аналізу I^K	Метод головних компонент $I^{\text{МГК}}$
Загальна вибірка	$\Gamma^{\text{такс}}_{24} = 0,08401 + 0,000161X_2 - 0,000616X_{17} + 0,000001X_9 + 0,026739X_{15} - 0,000049X_5 + 0,000002X_7 + 0,000082X_{12} + 0,000973X_{16} - 0,003642X_{13} + 0,000003X_3 - 0,009241X_{14} + 0,000001X_8 + 0,000006X_{10}$ (1.1)	$I^{K(ZX_i)} = 0,00016X_1 + 0,00159X_2 + 0,00007X_3 + 0,00044X_4 - 0,03402X_5 + 0,00032X_6 + 0,00054X_7 + 0,00032X_8 + 0,00019X_9 + 0,0004X_{10} + 0,0761X_{11}$ $I^{K(ZY_i)} = 0,000141Y_1 + 0,000012Y_2 + 0,000006Y_3 + 0,00025Y_4 + 0,038396Y_5 + 0,010313Y_6$ (1.5)	$F_1^{24} = 0,0002X_1 + 0,0005X_2 + 0,000004X_7 + 0,000003X_8 + 0,011X_{13} + 0,062X_{14} + 0,078X_{15} + 0,018X_{17} + 1,455;$ $F_2^{24} = 0,00003X_3 + 0,00002X_4 + 0,0002X_5 + 0,00006X_9 + 0,00008X_{10} + 0,00015X_{11} + 2,776;$ $F_3^{24} = 0,042X_{16} - 0,031X_6 + 3,642;$ $F_4^{24} = 0,0026X_{12} + 0,84$ $F^{24} (I_{24}^{\text{МГК}}) = 0,386 * F_1^{24} + 0,284 * F_2^{24} + 0,113 * F_3^{24} + 0,086 * F_4^{24} \pm \varepsilon$ (1.6)
Кластер «Вищий»	$\Gamma^{\text{такс}}_B = 0,288667 + 0,001438X_{14} + 0,000026X_{11} + 0,000396X_2 + 0,016730X_{15} - 0,000173X_1 + 0,000000X_8 - 0,000011X_3 + 0,000003X_7 - 0,007830X_{17} + 0,000059X_{12} - 0,004630X_{13} + 0,000070X_5 + 0,000591X_{16}$ (1.2)		$F_1^B = 0,00003X_3 + 0,00002X_4 + 0,00016X_5 + 0,00005X_9 + 0,00008X_{10} + 0,01304X_{13} + 3,067;$ $F_2^B = 0,00023X_1 + 0,00049X_2 + 0,000004X_7 + 0,000002X_8 + 0,043X_{14} + 1,943;$ $F_3^B = 0,027X_{16} - 0,034X_6 + 3,987;$ $F_4^B = 0,0002X_{11} + 0,0012X_{12} + 0,163X_{15} + 0,056X_{17} + 2,675$ $F^B (I_B^{\text{МГК}}) = 0,319 * F_1^B + 0,309 * F_2^B + 0,122 * F_3^B + 0,123 * F_4^B \pm \varepsilon$ (1.7)
Кластер «Середній»	$\Gamma^{\text{такс}}_C = 0,101732 + 0,007586X_{17} + 0,000264X_1 + 0,000001X_8 - 0,000385X_6 + 0,000009X_{11} - 0,000001X_4 - 0,000380X_2 + 0,014235X_{14} - 0,000002X_{10}$ (1.3)		$F_1^C = 0,00003X_3 + 0,00002X_4 + 0,00023X_5 + 0,000003X_7 + 0,00004X_9 + 0,00006X_{10} + 0,00012X_{11} + 0,052X_{13} + 3,049;$ $F_2^C = 0,00023X_8 + 0,414X_{14} + 0,793X_{15} + 0,08X_{16} + 0,081X_{17} + 1,44;$ $F_3^C = 0,0017X_1 + 0,0036X_2 + 0,0042X_{12} + 4,853;$ $F_4^C = 5,399 - 0,047X_6.$ $F^C (I_C^{\text{МГК}}) = 0,382 * F_1^C + 0,239 * F_2^C + 0,174 * F_3^C + 0,085 * F_4^C \pm \varepsilon$ (1.8)
Кластер «Нижчий»	$\Gamma^{\text{такс}}_H = 0,006959 + 0,000113X_2 + 0,001705X_{16} + 0,000031X_{11} + 0,000038X_1 - 0,000031X_5 + 0,000001X_7 + 0,003261X_{17} - 0,004692X_{13} + 0,000406X_6 + 0,000001X_8 - 0,000004X_{10} + 0,000003X_3$ (1.4)		$F_1^H = 0,0004X_1 + 0,001X_2 + 0,00001X_7 + 0,000008X_8 + 0,132X_{14} + 0,242X_{15} + 0,066X_{17} + 1,979;$ $F_2^H = 0,00003X_3 + 0,00002X_4 + 0,00018X_5 + 0,00012X_9 + 0,00016X_{10} + 0,00027X_{11} + 2,935;$ $F_3^H = 0,051X_{16} - 0,034X_6 + 4,049;$ $F_4^H = 0,0031X_{12} + 0,899.$ $F^H (I_H^{\text{МГК}}) = 0,343 * F_1^H + 0,309 * F_2^H + 0,106 * F_3^H + 0,102 * F_4^H \pm \varepsilon$ (1.9)

$\Gamma^{\text{такс}}_{24}$, $\Gamma^{\text{такс}}_B$, $\Gamma^{\text{такс}}_C$, $\Gamma^{\text{такс}}_H$ – прогнози моделей інтегральних показників економічної безпеки регіонів, розрахованих методом таксономічного аналізу, відповідно для: загальної вибірки (24 регіони), вибірки кластерів «Вищий», «Середній», «Нижчий»; $I^{K(ZX_i)}$ – прогнозна модель інтегральних показників економічної безпеки регіонів, розрахованих методом канонічного аналізу за чинниками-симптоми (X_i); $I^{K(ZY_i)}$ – прогнозна модель інтегральних показників економічної безпеки регіонів, розрахованих методом канонічного аналізу за результативними змінними (Y_i); $F_{1,2,3,4}$ – 1,2,3,4 компоненти економічної безпеки регіонів; $I_{24}^{\text{МГК}}$, $I_B^{\text{МГК}}$, $I_C^{\text{МГК}}$, $I_H^{\text{МГК}}$ – прогнози моделей інтегральних показників економічної безпеки регіонів, розрахованих методом головних компонент, відповідно для: загальної вибірки (24 регіони), вибірки кластерів «Вищий», «Середній», «Нижчий»; ε – похибка моделі.

4. Виокремлюють такі методи оцінки рівня економічної безпеки регіону: функціональний (або комплексний), індикаторний, індексний, моделювання, таксономічний, рейтинговий.

5. При оцінці рівня економічної безпеки доцільним є застосування системи моделей оцінки інтегрального показника економічної безпеки регіонів для загальної вибірки (24 регіони) і для кожного кластера окремо [1]. Реалізація зазначених моделей оцінки дозволяє не тільки оцінити рівень економічної безпеки – інтегральний показник рівня економічної безпеки, а і побудувати профілі регіонів щодо забезпечення економічної безпеки. Окрім того, зазначений метод оцінки є підґрунтям для визначення стратегій забезпечення економічної безпеки регіонів.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1 Діагностика соціально-економічного розвитку регіону

За даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області чисельність наявного населення Дніпропетровської області «на 1 жовтня 2019р. склала 3184,1 тис. осіб. Кількість живонароджених у січні–вересні 2019р. становила 17086 осіб, померлих – 38220 осіб, природне скорочення – 21134 особи» [31].

«Середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій області (з кількістю найманих працівників 10 і більше осіб) у жовтні 2019р. порівняно з вереснем 2019р. збільшилась на 0,7% і дорівнювала 11157 грн.» [31].

«Продовжує утримуватися високий рівень диференціації розміру заробітної плати за видами економічної діяльності. Так, найбільш оплачуваними у звітному місяці були працівники установ і організацій фінансової та страхової діяльності, а також державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування, нарахування яким у жовтні 2019р. перевищували середню номінальну заробітну плату в області в 1,8 раза та на 29,4% відповідно. Водночас оплата праці персоналу, зайнятому у сферах тимчасового розміщування й організації харчування, у зазначеному місяці становила 53,2% від середнього рівня по економіці; мистецтва, спорту, розваг та відпочинку – 61,8%» [31].

«Упродовж жовтня п.р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати працівникам підприємств, установ та організацій області збільшилась на 8,2%, або на 23,3 млн.грн, і на 1 листопада 2019р. дорівнювала 308,1 млн.грн. Заборгованість на економічно активних підприємствах протягом жовтня 2019р. зросла на 22,2%, або на 35,5 млн.грн,

і на 1 листопада 2019р. становила 196 млн.грн.» [31].

«Збільшення зазначеного показника спостерігалось у промисловості (на 26,9%), транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (на 13,5%), професійній, науковій та технічній діяльності (на 10,8%). Зменшення суми невиплаченої зарплати відбулось у таких видах економічної діяльності, як сільське, лісове та рибне господарство (в 11,9 раза), надання інших видів послуг (на 36,9%), діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (на 11,8%).

Збільшилась заборгованість з виплати заробітної плати перед працівниками економічно активних підприємств у містах Павлоград та Дніпро (у 5,4 раза і на 29,7% відповідно), Павлоградському і Нікопольському районах (на 17,3% та 10,8% відповідно)» [31].

«Оборот роздрібної торгівлі, який включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), у січні–жовтні 2019р. дорівнював 82,2 млрд.грн, що у порівнянних цінах на 12,7% більше від показника січня–жовтня 2018р. Оборот у жовтні 2019р. був вищим відповідно на 11,7% та на 3,8%, ніж у жовтні 2018р. та у вересні 2019р.» [31].

«У січні–вересні 2019р. підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 45 млрд.грн капітальних інвестицій, що у порівнянних цінах на 21,8% більше обсягу січня–вересня 2018р. Найвагомішу частку з них (99,1% загального обсягу) становили інвестиції у матеріальні активи.

Головним джерелом капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 85,1% загального обсягу. Більше половини капітальних вкладень (63%) складають інвестиції, освоєні промисловими підприємствами» [31].

«У січні–жовтні 2019р. індекс сільськогосподарської продукції порівняно з січнем–жовтнем 2018р. становив 107,6%, у т.ч. у підприємствах – 113,7%, у господарствах населення – 98,3%. Індекс продукції рослинництва

дорівнював 110,7%, продукції тваринництва – 99%.

Середні ціни аграрної продукції, реалізованої підприємствами, у січні–жовтні 2019р. порівняно з відповідним періодом 2018р. зменшились на 9,2%, у т.ч. на продукцію рослинництва – на 9,5%, на продукцію тваринництва – на 7,5%» [31].

«Індекс промислового виробництва області за січень–жовтень 2019р. проти січня–жовтня 2018р. склав 102,1%. Підсумки діяльності індустрії регіону формувалися під впливом зростання обсягів випуску продукції (товарів, послуг) у переробній галузі (індекс – 104,4%) та добувній промисловості і розробленні кар'єрів (101,6%), при одночасному їх зменшенні у сфері з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (86,7%)» [31].

«У січні–жовтні 2019р. обсяг виробленої будівельної продукції (виконаних будівельних робіт) підприємствами області становив 15,1 млрд.грн. Індекс будівельної продукції до відповідного періоду 2018р. дорівнював 129,1%. Частка Дніпропетровщини у загальнодержавному обсязі виробленої будівельної продукції склала 11,5%, що відповідає другому місцю серед регіонів країни» » [31].

«У січні–жовтні 2019р. підприємствами транспорту перевезено 90,4 млн.т вантажів, що на 6,5% більше, ніж торік. Вантажооборот зменшився на 3,2% та склав 21,6 млрд.ткм» [31].

«Обсяги експорту товарів та послуг області у січні–вересні 2019р. становили 6398,1 млн.дол. США, імпорту – 4388,6 млн.дол., і проти січня–вересня 2018р. експорт збільшився на 8,5%, імпорт – на 9,2%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу дорівнювало 2009,5 млн.дол. (у січні–вересні 2018р. також позитивне – 1879,9 млн.дол.)» [31].

«Основу товарної структури експорту області склали чорні метали та руди, шлак і зола. Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу становив 2038,8 млн.дол., або 32,3% від загального обсягу експорту (у січні–вересні 2018р. – 2125,4 млн.дол., або 36,6%), та зменшився проти

відповідного періоду 2018р. на 86,6 млн.дол., або на 4,1%. Найбільші частки в обсязі експорту припадали на руди, шлак і золу (43,6%) та чорні метали (24,6%). Найвагоміші експортні поставки товарів серед країн-членів ЄС здійснювалися до Польщі, Словаччини, Румунії, Чехії, Угорщини та Італії. Серед інших країн світу найбільше експортувалися товари до Китаю, Російської Федерації, Єгипту, Туреччини, США та Алжиру» [31].

«Індекс споживчих цін у Дніпропетровській області у жовтні 2019р. до попереднього місяця склав 100,8%, з початку року – 104,0%» [31].

SWOT-аналіз Дніпропетровської області представлено в табл. 2.1.

«Сильними сторонами Дніпропетровщини є наявність значних покладів корисних копалин, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки та фінансова інфраструктура. Ці сильні сторони є порівняною перевагою Дніпропетровщини, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як зростання в середньостроковій перспективі світового попиту на продукцію металургії, хімії, а також підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень» [32].

«Наявність ґрунтів чорноземного типу, сприятливі погодно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки та фінансова інфраструктура. Ці сильні сторони є порівняною перевагою Дніпропетровщини, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як зростання в середньостроковій перспективі світового попиту на продукти харчування, а також підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень» [32].

Дніпропетровська область є регіоном із найвищим рівнем економічного розвитку серед усіх областей України та розвинутою інфраструктурою залізничного транспорту, наявністю річкових портів у поєднанні з перспективною можливістю включення інфраструктури області в міжнародні транспортні коридори можуть стати додатковою порівняльною перевагою регіону [32].

Таблиця 2.1 – SWOT-аналіз Дніпропетровської області [32]

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Значні поклади розвіданих корисних копалин (вугілля, залізна, марганцева та уранова руди, природний газ тощо). - Сприятливі погодно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства. - 90 % земель сільськогосподарського призначення області становлять ґрунти чорноземного типу. - Найвищий рівень економічного розвитку серед усіх областей України. - Розвинена інфраструктура залізничного транспорту, наявність річкових портів. - Розвинені зовнішньоекономічні зв'язки. - Розвинена фінансова інфраструктура (банки, біржі). - Збережений науковий потенціал у різних галузях, особливо в галузях ракетобудування, металургії та сільського господарства. - Велика місткість регіонального споживчого ринку в порівнянні з іншими регіонами. - Достатня кількість трудових ресурсів належної якості для забезпечення потреб роботодавців регіону. - Розгалужена мережа вищих навчальних закладів, яка відповідає потребам економіки області в підготовці кадрів. - Високий рівень урбанізації. - Створена інфраструктура підтримки залучення інвестицій. - Створена навчальна база для підготовки спеціалістів у сфері державного управління та місцевого самоврядування 	<ul style="list-style-type: none"> - Неінтегрованість території області (протяжність зі сходу на захід, розділення Дніпром, віддаленість периферійних районів від обласного центру). - Низький рівень забезпечення водними ресурсами більшості території області. - Техногенне забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і ґрунтових вод. - Монопрофільність економіки багатьох міст області. - Значні диспропорції між районами за рівнем урбанізації та економічного розвитку. - Висока ресурсо- й енергоємність виробництва та житлово-комунального господарства. - Значна зношеність інженерної інфраструктури. - Монополізований ринок житлово- комунальних послуг. - Недостатня громадська активність населення. - Відсутність переробки та утилізації промислових і твердих побутових відходів. - Брак робочих місць для жінок у більшості населених пунктів. - Незначна частка малого та середнього бізнесу в структурі економіки області, брак інфраструктури підтримки МСБ. - Слабкі зв'язки між науково- дослідними установами та бізнесом. - Зниження родючості ґрунтів через недотримання сівозмін унаслідок моногалузевості сільського господарства та значної концентрації земель у великих агровиробників. - Переважання сировини та продукції низького ступеня переробки у структурі експорту. - Скорочення населення та його старіння, збільшення частки населення непрацездатного віку

Продовження таблиці 2.1

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень. - Розвиток технологій використання промислових відходів у виробництві будматеріалів. - Відродження річкового судноплавства по Дніпру завдяки диверсифікації транспортних перевезень. - Зростання світового попиту на продукти харчування. - Подальша комерціалізація освоєння космосу, яка потребуватиме нових ракетноносіїв. - Закон України „Про генеральну схему планування території України” передбачає включення області в міжнародні транспортні коридори. - Перспективне будівництво об’їзних автодоріг біля крупних населених пунктів області. - Державна підтримка створення промислових і наукових парків. - Запровадження досягнень міжнародної практики, інновацій і технологій. - Збільшення повноважень місцевої влади завдяки децентралізації влади 	<ul style="list-style-type: none"> - Скорочення кількості трудових ресурсів у найближчі 10 років та збільшення соціального й фінансового навантаження на одного працюючого. - Зниження попиту на металопродукцію на міжнародних ринках. - Неєфективна державна політика у сфері управління відходами. - Неприятливий бізнес-клімат в Україні. - Зростання світових цін на енергоносії. - Відсутність впливу місцевої влади на підприємства, які забруднюють навколишнє природне середовище. - Нестабільність природно- кліматичних умов, що може призвести до змін у сільському господарстві. - Погіршення стану довкілля внаслідок продовження політики незбалансованого природокористування. - Скорочення державного фінансування національних програм із підтримки розвитку регіонів

Високий рівень використання елементів електронного врядування сприяє впровадженню програм зі спрощення дозвільної системи та підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами в регіоні.

Доцільно звернути увагу на сектор «Слабкі сторони – Загрози»:

Низький рівень забезпечення водними ресурсами більшості території області посилюється такими загрозами як скорочення кількості трудових ресурсів у найближчі 5 років та збільшення соціального й фінансового навантаження на одного працюючого; зниження попиту на металопродукцію на міжнародних ринках [32].

Дніпропетровська область це промисловий регіон, а тому однією із слабких її сторін є техногенне забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і ґрунтових вод, яка посилюється відсутністю діючої ефективної державної політики у сфері управління відходами.

Актуальною проблемою для більшості міст Дніпропетровської області є монопрофільність економіки багатьох міст області, наявність, так званих, містобудівних підприємств. Несприятливий бізнес-клімат в Україні не сприяє диференціації економіки міст регіону.

Висока ресурсо- й енергоємність виробництва та житлово-комунального господарства створює додатковий ризик в умовах зростання світових цін на енергоносії та високої залежності від зовнішніх поставок газу.

Погіршення стану довкілля внаслідок продовження політики незбалансованого природокористування посилює проблему відсутності переробки та утилізації промислових і твердих побутових відходів [32].

Отже, більшість промислових центрів Дніпропетровської області виникли та розвивалися навколо родовищ корисних копалин, історично саме вони є «економічними локомотивами» області, саме вони забезпечують 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Монопрофільні міста є залежними від стану глобальної економіки в

частині чисельності працюючих на містоутворюючих підприємствах у силу значної експортної складової у структурі їх валового продукту й відповідно – коливань світового ринку. Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені.

При цьому Дніпропетровська область має потужну промисловість, яку доповнюють великі сектори добувної промисловості та транспорту. Переробна промисловість є найбільшим сектором області як за рівнем зайнятості, так і за обсягом реального випуску продукції. Решта економіки області диверсифікована і представлена секторами добувної промисловості, транспорту, сільського господарства й сектором операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям [32].

2.2. Трендовий аналізу складових економічної безпеки регіону

Результати дослідження наукових праць вітчизняних вчених дозволили визначити систему складових оцінювання стану економічної безпеки регіону (див. пп. 1.2). Динаміка індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області за період 2014 – 2017 рр. представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка складових економічної безпеки Дніпропетровської області, 2014 – 2017 рр. (складено за даними [33])

Індикатори економічної безпеки		2014	2015	2016	2017
1		2	3	4	5
Чисельність наявного населення, тис. осіб	X1	3276,6	3254,9	3230,4	3231,1
Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб	X2	1472,8	1479,6	1425,4	1390,9
Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн	X3	33352,1	38346,2	43458,3	54215,4
Витрати населення у розрахунку на одну особу, грн	X4	37753,1	47453,6	56205,8	71577,9
Середньомісячна заробітна плата, грн	X5	3641	4366	5075	6939
Індекс споживчих цін відсотків	X6	125,7	142,6	112,7	112,8
Валовий регіональний продукт (млн. грн.)	X7	176540	215206	244478	313830
Обсяг реалізованої промислової продукції, (товарів, послуг), млн.грн	X8	235776,5	301107,8	345505,8	439478

Продовження табл. 2.1

1		2	3	4	5
Продукція сільського господарства (у постійних цінах), млн.грн	X9	14241,8	15141,4	15183,4	18608,5
Продукція рослинництва (у постійних цінах), млн.грн	X10	9665,7	10673,9	10720,9	16160
Продукція тваринництва (у постійних цінах), млн.грн	X11	4576,1	4467,5	4462,5	2448,5
Прийняття в експлуатацію загальної площі житла, тис.м2	X12	205	340	293	365
Роздрібний товарооборот підприємств (у фактичних цінах), млрд.грн	X13	43,052	47,7184	52210,1	56060,4
Експорт товарів і послуг, млрд.дол. США	X14	9,1407	6,6934	6,0404	7,1778
Імпорт товарів і послуг, млрд.дол. США	X15	5,0046	3,6274	3,7586	4,8385
Фінансовий результат (сальдо) від звичайної діяльності до оподаткування, млрд. грн.8	X16	-54,9	-46,6	-128,4	51,4
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млрд.грн	X17	20,4	25,9	33,2	42,9

Індикатори економічної безпеки регіону досліджено методами трендового аналізу за допомогою графічного пакету MS Excel «Лінії тренду». Важливим аргументом на користь використання саме трендових моделей для прогнозування є простота побудови таких моделей за допомогою засобів MS Excel [34].

Згідно методологічних пояснень Державної служби статистики України [35], показник «наявне населення» характеризує чисельність населення, яке на момент перепису перебуває на певній території, враховуючи тимчасово проживаючих. Чисельність наявного населення за 2014 – 2017 рр. по Дніпропетровській області зменшилась на 45,5 тис. осіб. (на 1,39%), рис. 2.1.

При цьому кількість зайнятих зменшилася за аналогічний період на 5,56% (або на 81,9 тис. осіб). Згідно [35] зайняті – це особи, які:

– працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вигляді, індивідуально (самостійно), в окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві; працювали безкоштовно на підприємстві, у власній справі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї

діяльності;

– були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце, власне підприємство (справу), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з певних причин) [35].

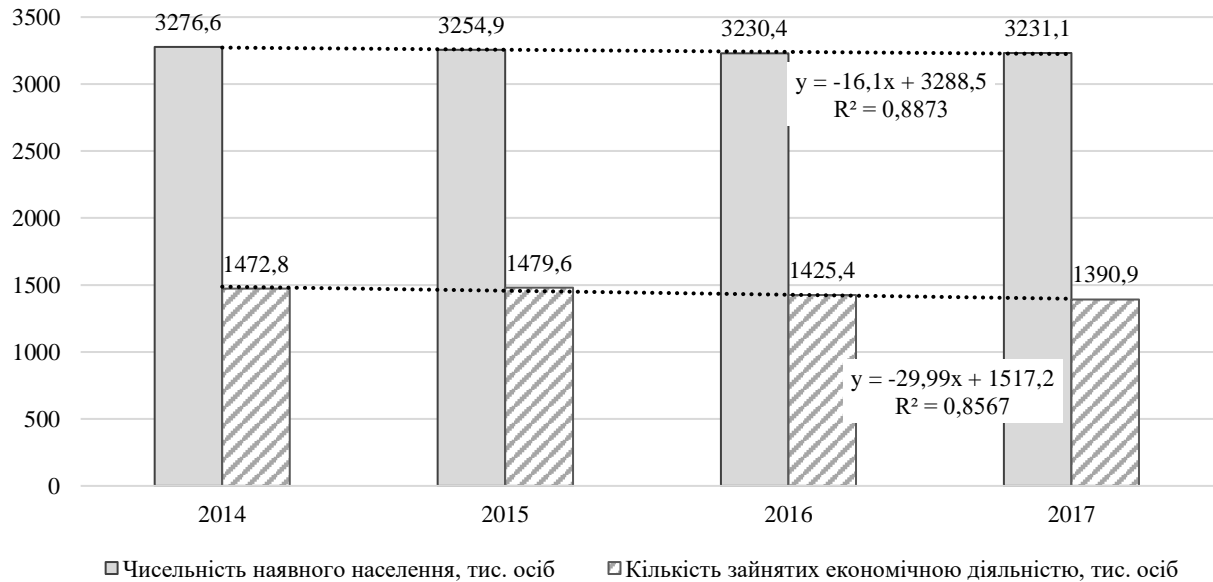

Рисунок 2.1 – Динаміка індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області X1 та X2, 2014 – 2017 рр.

За даними рис. 2.1 можна зробити висновок, що тенденція зменшення за обома критеріями буде зберігатися із ймовірністю 88,73 % (X1) та 85,64 % (X2), про що свідчать коефіцієнти апроксимації ліній тренду (R^2).

Наступним показником соціально-економічного розвитку регіону Державна служба статистики України визначає наявний дохід і характеризує його як максимальний обсяг доходів, які можуть бути використані домашніми господарствами на придбання споживчих товарів та оплату послуг [1, 35]. Вони включають: заробітну плату, прибуток, змішаний дохід, сальдо доходів від власності, соціальні допомоги, інші одержані поточні трансфери за виключенням сплачених, зокрема поточних податків на доходи та майно.

Динаміку наявного доходу населення Дніпропетровської області у

розрахунку на одну особу за період 2014-2017 років представлено на рис. 2.2.

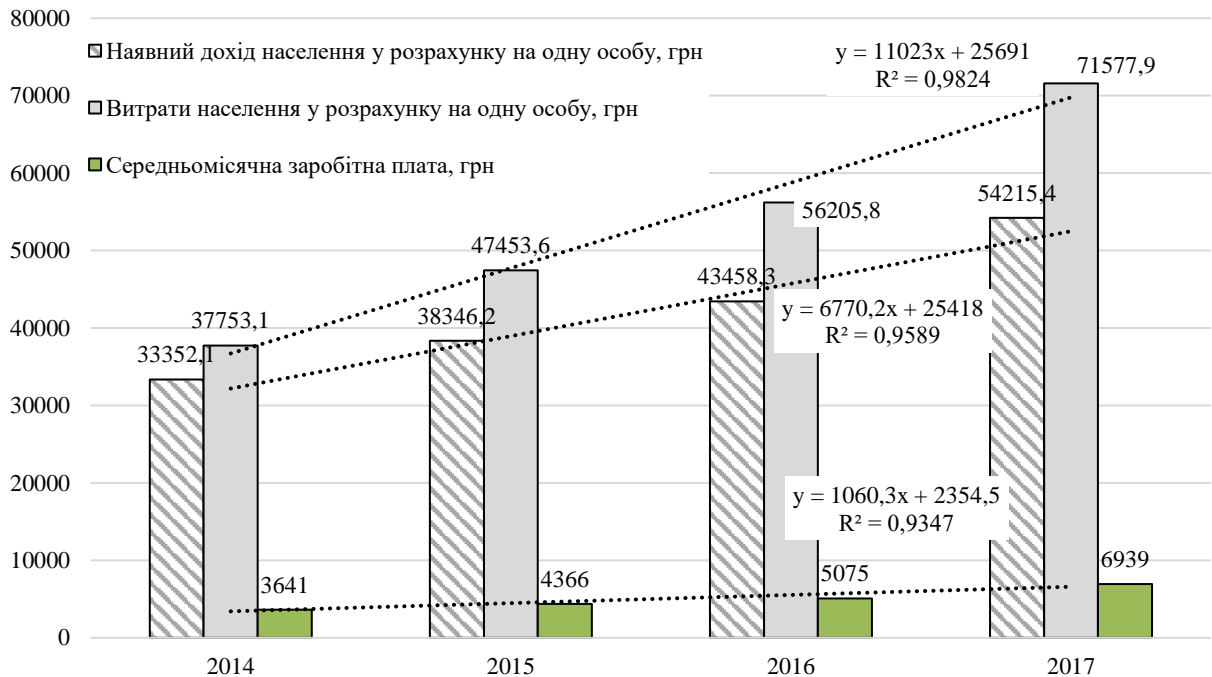

Рисунок 2.2 – Динаміка індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області X3, X4 та X5, 2014 – 2017 рр. (грн.)

Показник наявного доходу населення Дніпропетровської області у розрахунку на одну особу (X2) протягом періоду дослідження збільшився на 62,55% (або на 20863,3 грн.) станом на кінець 2017 р. відносно даних 2014 р. При цьому показник X4 – «Витрати населення у розрахунку на одну особу, грн.» збільшилися відносно 2014 р. на 89,59% або на 33824,8 грн, на кінець 2017 року складають 71577,9 грн. (проти значення X2 - 54215,4 грн.). До витрат населення за методологічними поясненнями Держкомстату включають: витрати на придбання товарів та послуг; сплачені доходи від власності; поточні податки на доходи; майно; інші поточні трансферти.

Але в перерахунку в цінах базового року – 2010 р. – показники доходу і витрат населення досліджуваного регіону мають зовсім іншу динаміку, рис. 2.3

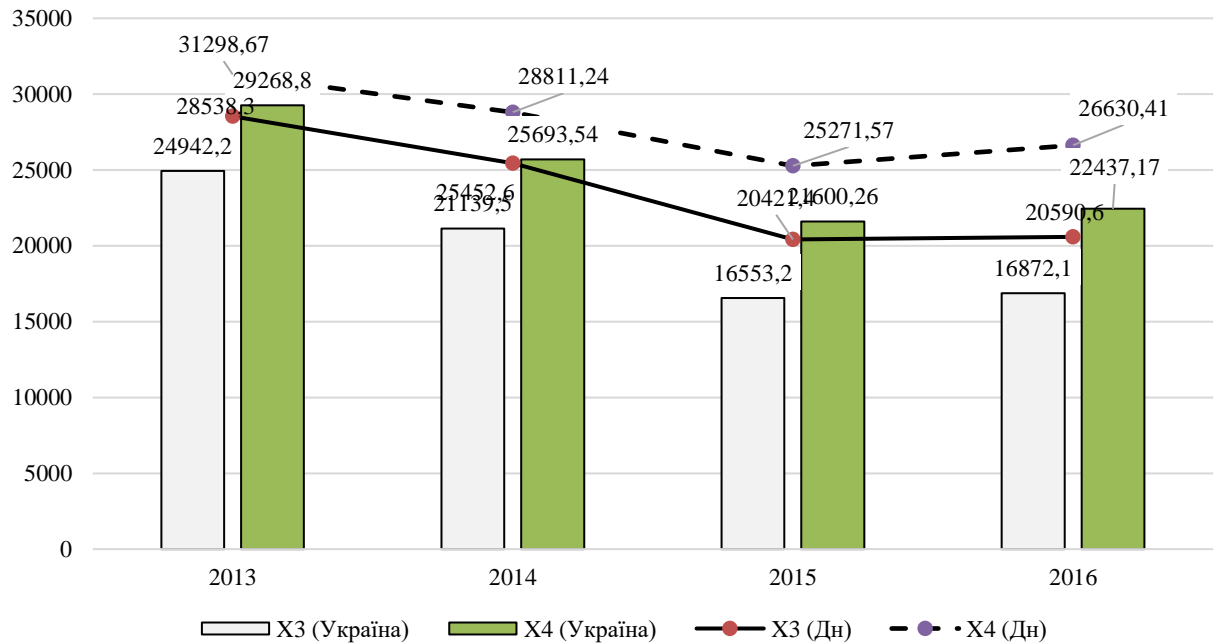

Рисунок 2.3 – Динаміка індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області X3, X4, 2013 – 2016 рр. (грн.)

(побудовано за даними [1])

Отже, дані рис. 2.3 дозволили зробити висновок, що у перерахунку у цінах 2010 р. наявний дохід населення досліджуваного регіону зменшився в 2016 р. відносно 2013 р. на 27,85%, витрати – на 14,92%. Окрім того, можна стверджувати, що у порівнянні із середніми значеннями по Україні в цілому показники Дніпропетровської області мають значення вище середнього.

До основних показників соціально-економічного розвитку відноситься і середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, яка визначається шляхом ділення нарахованого фонду оплати праці за відповідний період на середньооблікову кількість працівників та на кількість місяців у періоді. Станом на кінець 2017 р. середньомісячна заробітна плата по Дніпропетровській області складала 6939 грн. (див. рис. 2.2), що більше значення 2014 року на 90,58% або на 3298 грн.

«Індекс споживчих цін (ІСЦ, індекс інфляції) є показником зміни в часі цін і тарифів на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Розраховується щомісячно на основі даних про ціни

(одержуються органами державної статистики шляхом щомісячної реєстрації цін і тарифів на споживчому ринку) та даних національних рахунків щодо витрат домогосподарств на кінцеве споживання по країні в цілому з подальшим розподілом (за результатами вибіркового обстеження умов життя домогосподарств)» [1]. Найвищій рівень інфляції по Україні в цілому зафіксовано в 2015 році – 142,6 % (по Україні – 143,32 %). Найбільше зросли ціни на цукор, овочі, олію, яйця, безалкогольні напої, продукти переробки зернових, фрукти, маргарин, хліб. На 43,6–22,5% стали дорожчими макаронні вироби, риба та продукти з риби, рис, масло, кисломолочна продукція, сало, молоко, сметана, сири, м'ясо та м'ясопродукти [35].

На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт (ВРП). ВРП вимірюється вартістю товарів та послуг, виготовлених регіоном для кінцевого використання. Це інтегрований показник економічного розвитку регіону, який характеризує його внесок у створення валового внутрішнього продукту України. Валовий регіональний продукт у ринкових цінах визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності в основних цінах, включаючи чисті податки на продукти [35].

Динаміка валового регіонального продукту Дніпропетровської області за період 2014-2017 роки представлена на рис. 2.4.

Якщо оцінювати показник валового регіонального продукту Дніпропетровської області в поточних цінах, то можна стверджувати про його стабільне зростання протягом всього періоду дослідження, із ймовірністю 96,45 % така тенденція буде продовжуватися.

За результатами трендового аналізу валового регіонального продукту досліджуваного регіону в цінах 2010 року нами зафіксовано протилежну тенденцію – зменшення, ймовірність 70,16 %. Якщо в поточних цінах показник Х7 в 2016 році відносно 2014 року збільшився на 38,48%, то в цінах 2010 року – зменшився на 14,02%.

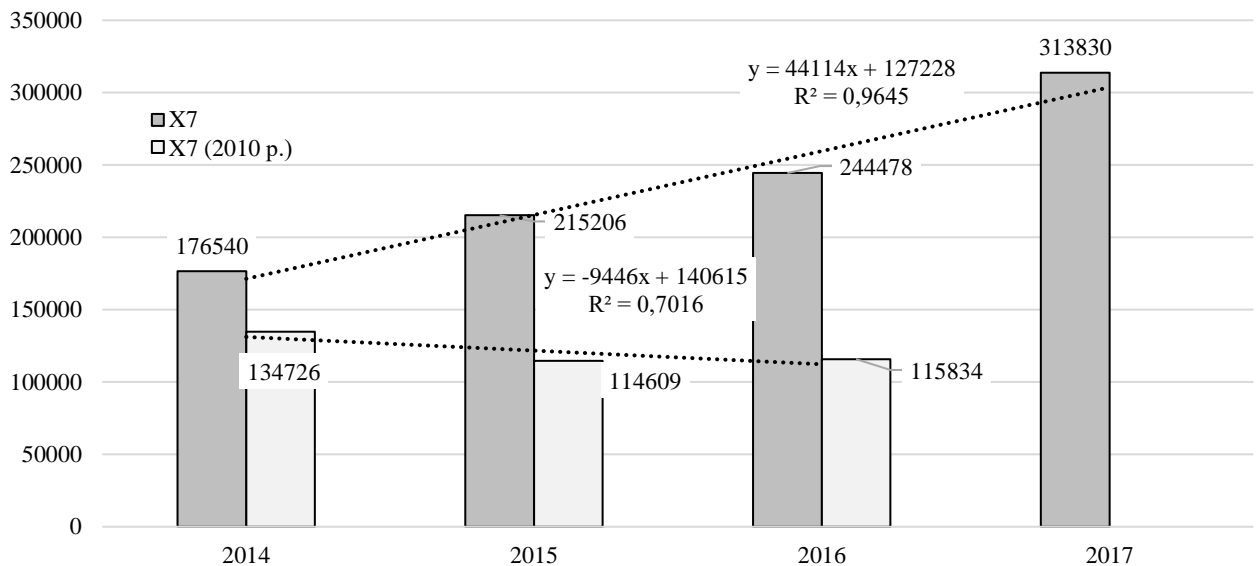

Рисунок 2.4 – Динаміка валового регіонального продукту, 2014 – 2017 рр. (млн. грн.)

(побудовано за даними [1])

Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) визначається за ціною продажу відвантаженої готової продукції (товарів, послуг), що зазначена в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах (уключаючи продукцію (товари, послуги) за бартерним контрактом), рис. 2.5.

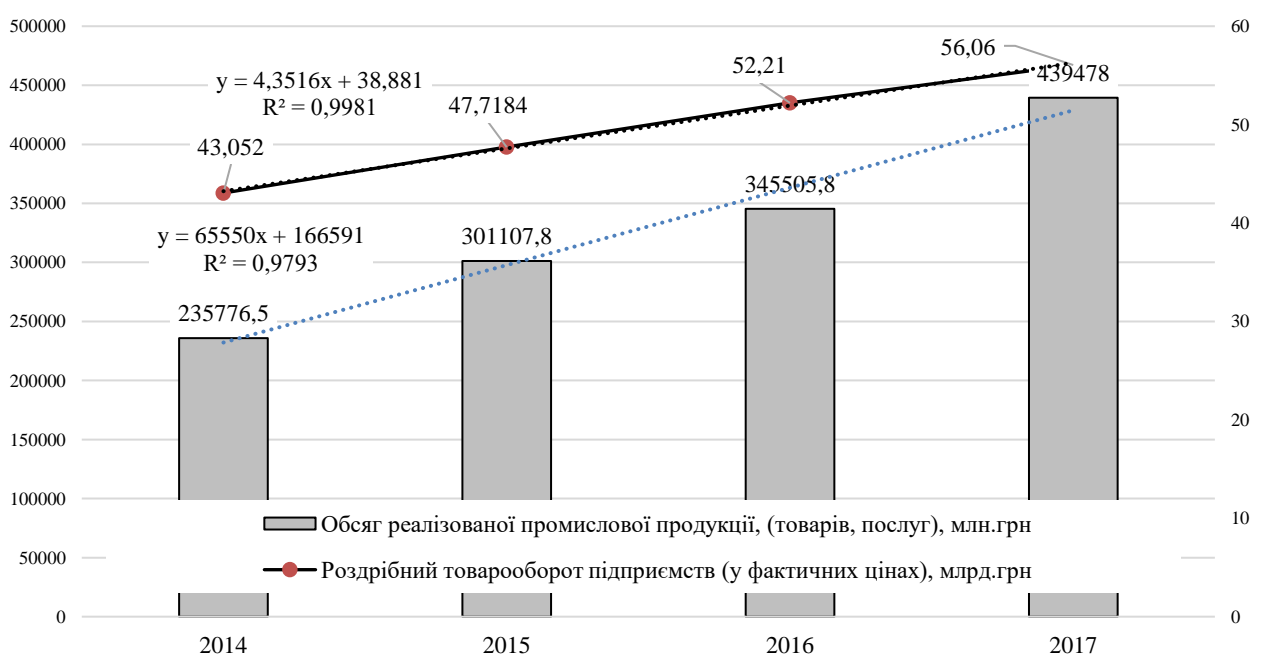

Рисунок 2.5 – Динаміка X8 та X13, 2014 – 2017 рр.

Лінія тренду індикатору економічної безпеки Дніпропетровської області Х8 – «Обсяг реалізованої промислової продукції» дозволяє стверджувати про тенденцію до зростання значення показника. Станом на кінець 2017 року обсяг реалізованої промислової продукції досліджуваного регіону складає 439478 млн.грн., що на 203701,5 млн.грн. більше його значення в 2014 році (або на 86,40%). За даним [1] Дніпропетровська область займає найбільш питому вагу в структурі обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за 2014-2016 рр. Станом на кінець 2016 року частка області складає 16,01%.

«Валова продукція сільського господарства - вартісне вираження продукції рослинництва та тваринництва, виробленої впродовж певного періоду часу. Включає в себе поряд з товарною продукцією, призначеною для реалізації, продукти сільськогосподарського походження, спожиті у процесі виробництва, а саме насіння і корми, а також роботи, пов'язані з вирощуванням урожаю майбутнього року» [35].

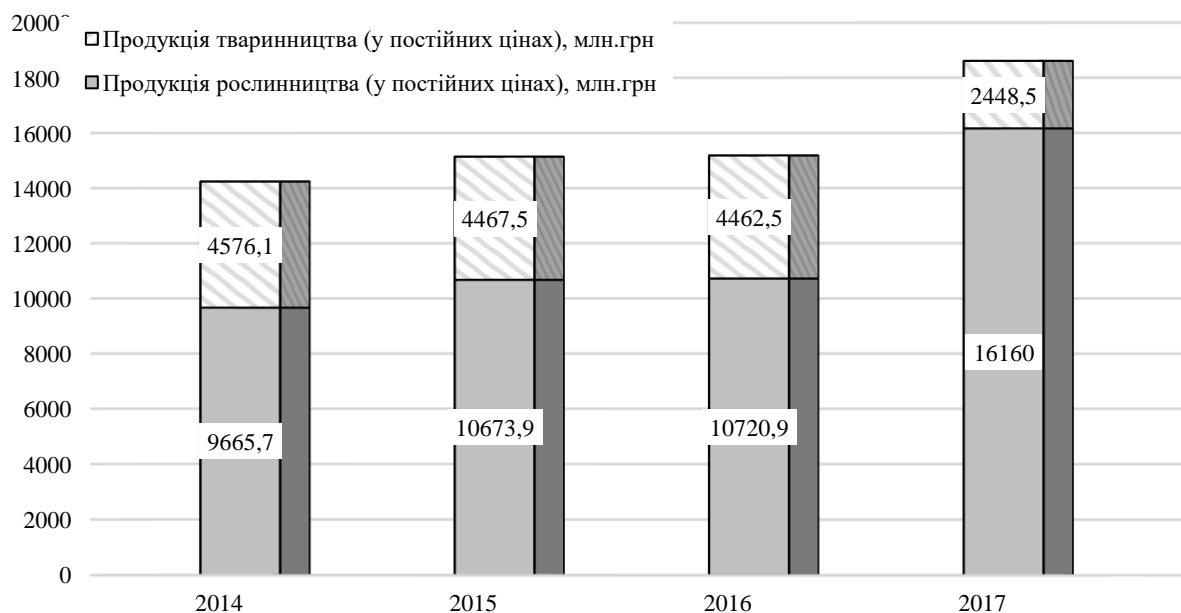

Рисунок 2.6 – Динаміка Х9, Х10 та Х11, 2014 – 2017 рр.

Продукція оцінена у постійних цінах. Постійні ціни – це середньозважені ціни року, прийнятого за основу для порівняння. Вони

розраховуються як середньозважені ціни товарної та нетоварної частини продукції сільського господарства. Товарна частина продукції оцінена за фактичними цінами реалізації, а нетоварна частина продукції – за собівартістю. За постійні ціни прийняті середні ціни, що склалися у 2010 році, затверджені наказом Держкомстату від 22.12.2011 № 362 [37].

В результаті трендового аналізу визначено, що в цілому продукція сільського господарства (у постійних цінах) (X9) має тенденцію до збільшення. Станом на кінець 2017 року значення показника по Дніпропетровській області складає 18608,5 млн.грн., що більше попереднього періоду на 30,66% або на 4366,7 млн.грн. Тенденцію до збільшення зафіксовано і за динамікою індикатора X10 – продукція рослинництва (у постійних цінах), значення якого по результатах 2017 року складає 16160 млн.грн., що на 6494,3 млн.грн. (або на 67,19%) більше його значення зафіксованого в 2016 році. Індикатор X11 – продукція тваринництва (у постійних цінах) – характеризується спадаючим трендом, його значення протягом 2017 року зменшилося на 2127,6 млн.грн. (або на 46,49%) і зафіксовано на рівні 2448,5 млн.грн.

Одним із важливих макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни в цілому та кожного її регіону, зокрема, є роздрібний товарооборот підприємств. Згідно з існуючою в Україні системою статистичних спостережень у сфері роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, на ринку споживчих товарів виділено такі основні канали реалізації продукції [35, 36]:

1) продаж споживчих товарів суб'єктами господарювання – юридичними особами, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлю та ресторанного господарства;

2) продаж споживчих товарів фізичними особами-підприємцями і громадянами, у тому числі фізичними особами-підприємцями, які мають або орендують мережу роздрібною торгівлю та ресторанного господарства; громадянами на організованих ринках сільськогосподарських продуктів;

громадянами на неформальних ринках.

Динаміку обсягу роздрібного товарообороту підприємств Дніпропетровської області ($X_{13_{2010}}$) у фактичних цінах за період дослідження 2013-2016 рр. у цінах 2010 року представлено та рис. 3.7., X_{13} – на рис. 2.5.

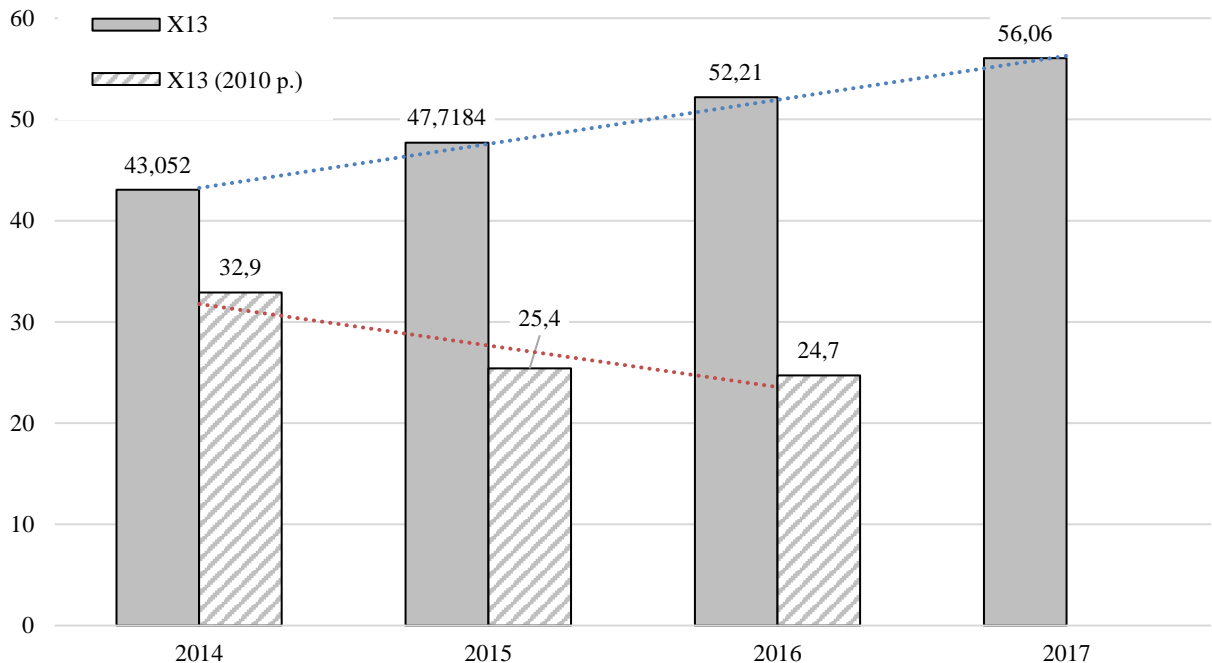

Рисунок 2.7 – Динаміка роздрібний товарооборот підприємств Дніпропетровської області (у фактичних цінах – X_{13}), цінах 2010 р. ($X_{13_{2010}}$), 2014 – 2017 рр. (млрд.грн.)

Лінія тренду динаміки показника роздрібного товарообороту підприємств (у фактичних цінах) досліджуваного регіону фіксує тенденцію до його зростання. Станом на кінець 2017 р. значення показника збільшилося на 30,21%, якщо у перерахуванні у ціни 2010 року, то спостерігається його зменшення на 24,92%.

За результатами 2016 року Дніпропетровська область є лідером за показником роздрібного товарообігу, питома вага якої в загальній структурі складає 9,39 %, що більше значення 2008 року на 0,34 відсоткових пункти [1].

Дніпропетровська область є експортоорієнтованою: станом на кінець

2017 р. обсяг експортних операцій складає 7,1778 млрд.дол. США, що більше обсягів імпорту на 2,3393 млрд.дол. США, рис. 2.8.

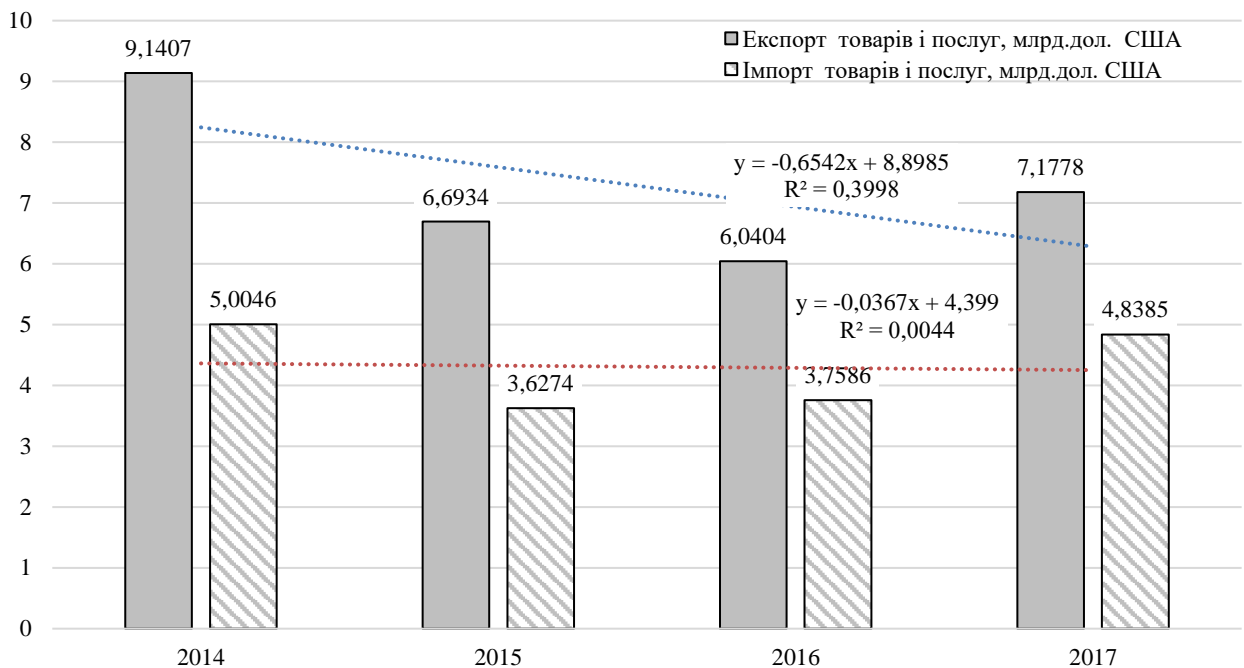

Рисунок 2.8 – Динаміка експорту / імпорту товарів і послуг Дніпропетровської області, 2014 – 2017 рр. (млрд.дол. США)

Результати трендового аналізу дозволяють стверджувати про тенденцію зменшення обсягу експорту товарів та послуг Дніпропетровської області. Протягом 2014-2017 рр. значення показника зменшилося на 21% (або на 1,9629 млрд.дол. США).

Отже, результати проведеного аналізу методом трендів дозволив визначити тенденції основних індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області за період 2014-2017 рр.

2.3 Оцінка рівня економічної безпеки регіону

Для формування інтегрального показника економічної безпеки регіону запропоновано застосувати систему моделей оцінки інтегрального показника економічної безпеки регіонів запропонованої [1] (див. табл. 1.2).

Реалізація моделі оцінки рівня економічної безпеки Дніпропетровської області за формулою (1.1) дозволила побудувати графік динаміки показника та зробити певні висновки, рис. 2.9.

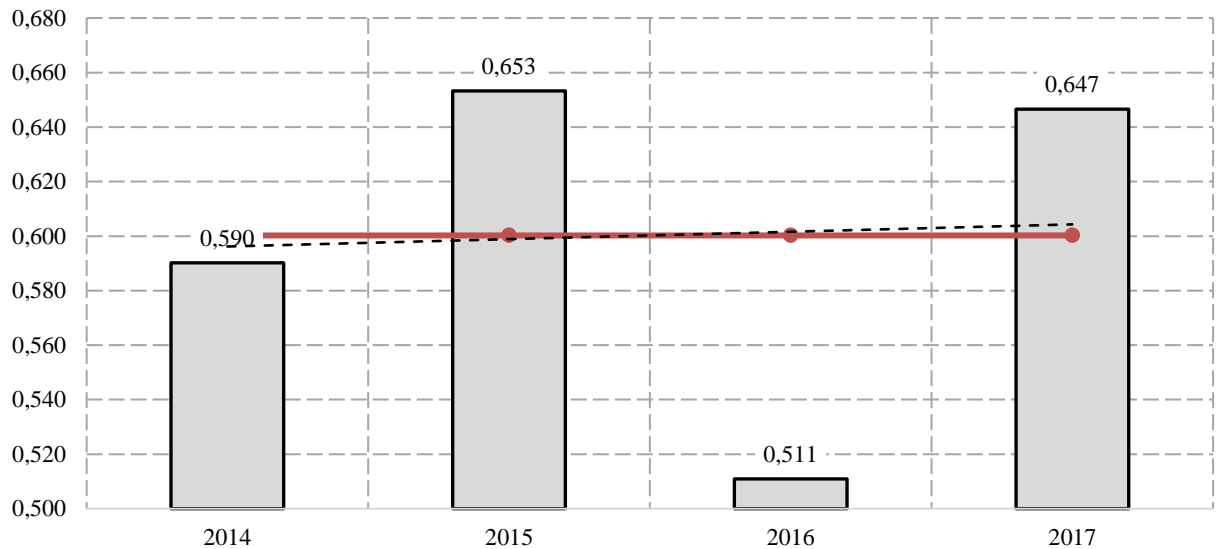

Рисунок 2.9 – Динаміка рівня економічної безпеки Дніпропетровської області ($I_{24}^{\text{такс}}$), 2014 – 2017 рр.

Інтегральний показник рівня економічної безпеки Дніпропетровської області протягом періоду 2014 – 2017 рр. коливається у межах 0,51 – 0,65. Максимальне значення зафіксовано в 2015 році – 0,653 пункти; мінімальне значення – 0,511 пункти в 2016 році. Отже можна зробити висновок, що при середньому значення за період 2014-2017 рр. 0,6 пунктів інтегральний показник економічної безпеки Дніпропетровської області вище його середнього значення в 2015 р. та в 2017 р.

Інтегральний показник економічної безпеки, розрахований за формулою (1.5) дозволяє оцінити економічну безпеку з точки зору потенціальних можливостей регіону і з точки зору результативності їх використання. Результати застосування канонічної моделі представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Інтегральний показник економічної безпеки Дніпропетровської області (I^K), 2014 – 2017 рр.

	2014	2015	2016	2017
$I^{K(ZXi)}$	13,76	13,92	16,28	16,19
$I^{K(ZYi)}$	12,93	14,99	15,68	17,19

Протягом всього періоду дослідження інтегральний показник економічної безпеки досліджуваного регіону збільшується. У порівнянні із іншими регіонами та середніми значеннями по Україні в цілому Дніпропетровська область має найкращі показники, рис. 2.10.

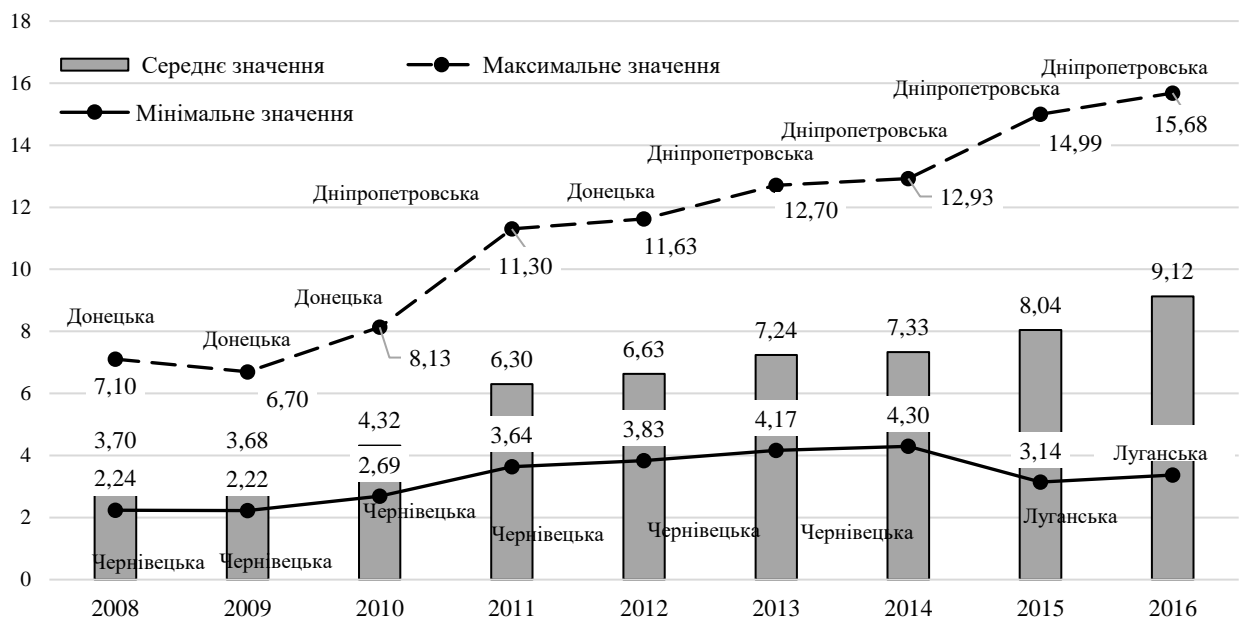

Рисунок 2.10 – Динаміка показників економічної безпеки регіонів: максимальне, мінімальне та середнє значення за моделлю ($I^{K(ZYi)}$), 2008-2016 рр. [1]

Дані рис. 2.10 свідчать про досить значний відрив Дніпропетровської області щодо стану економічної безпеки від середнього значення по Україні. Так, станом на кінець 2016 року рівень економічної безпеки досліджуваного регіону за моделлю $I^{K(ZYi)}$ оцінювався в 15,68 балів, при середньому значення по Україні на рівні 9,12 балів; при цьому мінімальне значення серед регіонів зафіксовано за даними Луганської області на рівні 3,37 бали.

В даному випадку доцільним є порівняння розрахованих показників з точки зору наявного потенціалу $I^{K(ZXi)}$ та результативності його використання $I^{K(ZYi)}$, відношення між якими має бути більшим за одиницю. Станом на кінець 2017 року відносний показник складає 1,06 пункти, що є позитивною характеристикою і найкращим значенням за період дослідження; вище граничного зафіксовано значення показника і в 2015 році на рівні 1,08. В 2014 та 2016 рр. він не перетинає граничне значення, і складає 0,94 пункти та 0,96 пунктів відповідно.

Наступною моделлю оцінки рівня економічної безпеки запропоновано модель, розроблену із застосуванням методом головних компонент, формула (1.6). Дана модель складається із групи факторів, які визначаються індикаторами економічної безпеки регіону, табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Головні компоненти (фактори) економічної безпеки регіонів, формула 1.6 [1]

Фактор (F_i)	Змінні, які навантажують факторна вісь	
F_1	X_1	Чисельність наявного населення, тис. осіб
	X_2	Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб
	X_7	Валовий регіональний продукт, млн грн
	X_8	Обсяг реалізованої промислової продукції, (товарів, послуг), млн грн
	X_{13}	Роздрібний товарооборот підприємств (у фактичних цінах), млрд грн
	X_{14}	Експорт товарів і послуг, млрд дол. США
	X_{15}	Імпорт товарів і послуг, млрд дол. США
	X_{17}	Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млрд грн
F_2	X_3	Наявний дохід у розрахунку на одну особу населення, грн
	X_4	Витрати у розрахунку на одну особу населення, грн
	X_5	Середньомісячна заробітна плата, грн
	X_9	Продукція сільського господарства (у постійних цінах), млн грн
	X_{10}	Продукція рослинництва (у постійних цінах), млн грн
	X_{11}	Продукція тваринництва (у постійних цінах), млн грн
F_3	X_6	Індекс споживчих цін, %
	X_{16}	Фінансовий результат (сальдо) від звичайної діяльності, млрд. грн.
F_4	X_{12}	Прийняття в експлуатацію загальної площі житла, тис. м ²

Реалізація моделі 1.6 дозволила визначити значення факторів економічної безпеки Дніпропетровської області та значення інтегрального показника F^{24} ($I_{24}^{МГК}$), табл. 2.4

Таблиця 2.4 – Результати розрахунків групи факторів економічної безпеки економічної безпеки Дніпропетровської області ($I_{24}^{МГК}$), 2014–2017 рр.

F_i	2014	2015	2016	2017
F_1	5,94	6,17	6,53	6,98
F_2	7,57	8,16	8,62	9,15
F_3	-2,58	-2,76	-5,25	-5,42
F_4	1,37	1,71	1,59	1,49

За даними табл. 2.4 можна зробити висновок про негативну характеристику F_3 , до якого відносяться такі індикатори: індекс споживчих цін, фінансовий результат (сальдо) від звичайної діяльності, млрд. грн. Дані табл. 2.4 дозволили розрахувати інтегральний показник економічної безпеки ($I_{24}^{МГК}$) Дніпропетровської області, динаміка якого представлена на рис. 2.11.

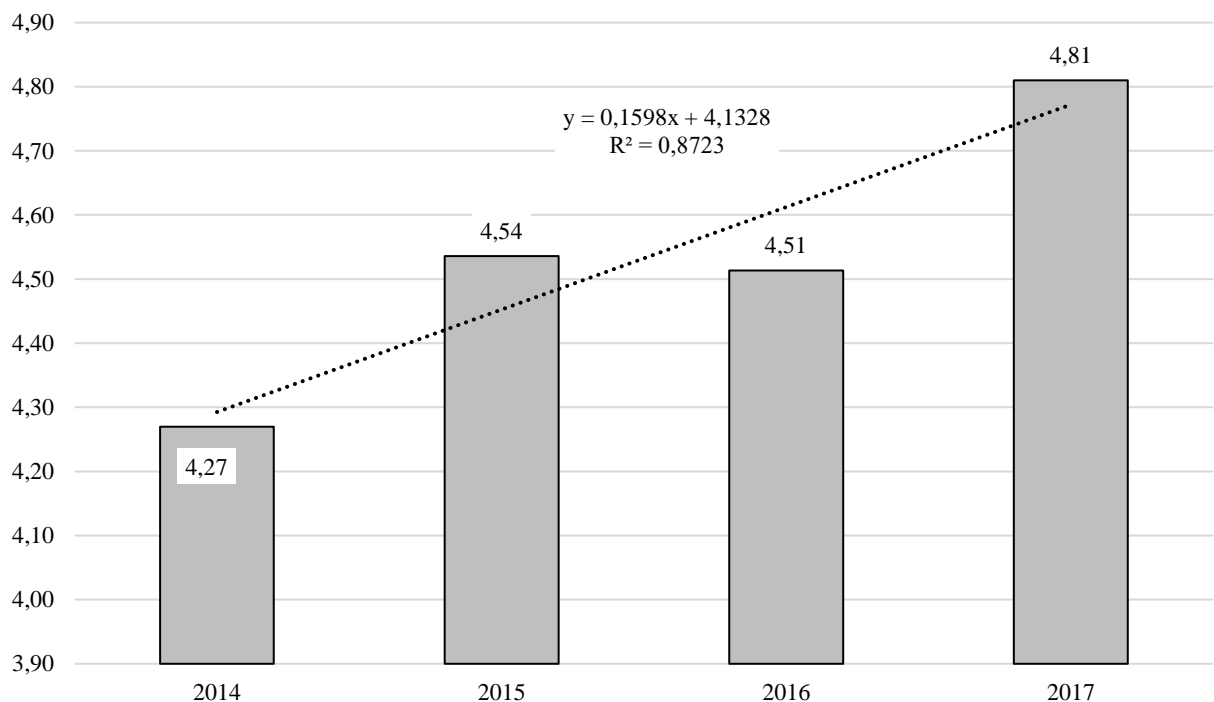

Рисунок 2.11 – Динаміка показника економічної безпеки ($I_{24}^{МГК}$) Дніпропетровської області, 2014-2017 рр.

Таким чином, можна стверджувати про динаміку зростання розрахованого показника рівня економічної безпеки ($I_{24}^{МГК}$) досліджуваного

регіону. Станом на кінець періоду його значення складає 4,81 пункти, що є максимальним значенням за весь період дослідження і більше значення 2014 року на 0,54 пункти (на 12,7%).

Реалізація розроблених моделей дозволила побудувати профілі економічної безпеки Дніпропетровської області 2014 – 2017 рр. з характеристиками $I_{ЕБ}^{Дн}$ ($I^{такс}$; $I^{K(ZYi)}$; $I^{K(ZXi)}$, $I_{24}^{МГК}$), рис. 2.12.

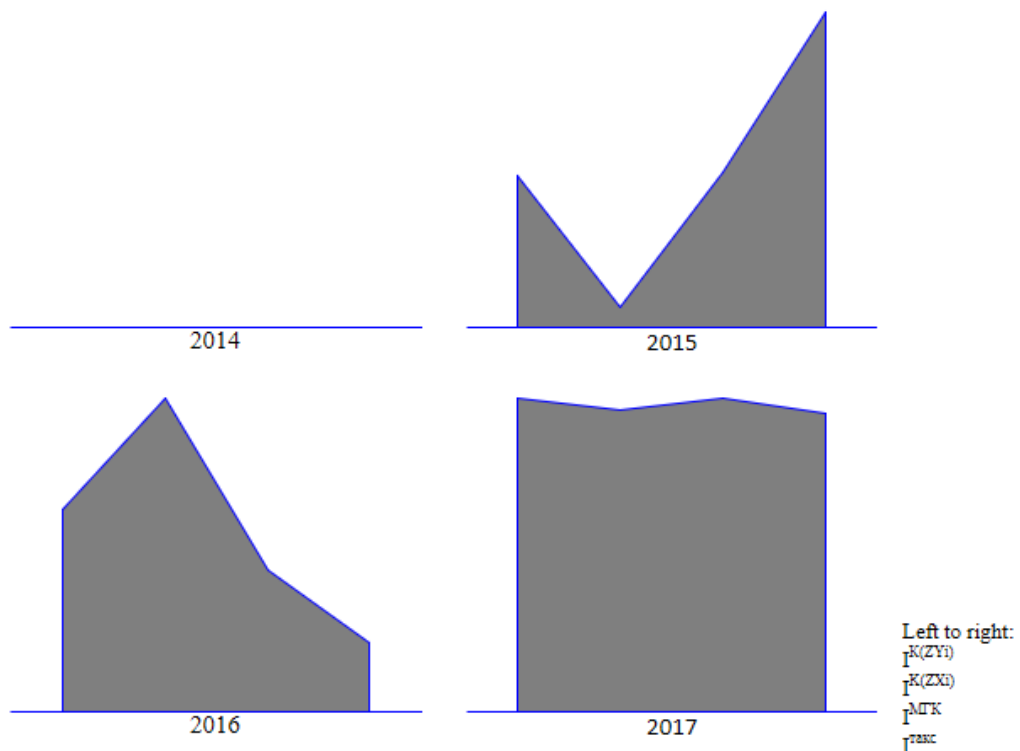

Рисунок 2.12 – Профілі економічної безпеки Дніпропетровської області, 2014-2017 рр.

Дані рис. 2.12 свідчать, що найкращий стан економічної безпеки Дніпропетровської області зафіксовано за даними 2017 року.

Отже, в результаті вивчення практичного аспекту забезпечення економічної безпеки регіону за даними Дніпропетровської області можна зробити такі висновки:

1. Більшість промислових центрів Дніпропетровської області виникли та розвивалися навколо родовищ корисних копалин, історично саме вони є

«економічними локомотивами» області, саме вони забезпечують 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів. Монопрофільні міста є залежними від стану глобальної економіки в частині чисельності працюючих на містоутворюючих підприємствах у силу значної експортної складової у структурі їх валового продукту й відповідно – коливань світового ринку. Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені.

2. Дніпропетровська область має потужну промисловість, яку доповнюють великі сектори добувної промисловості та транспорту. Переробна промисловість є найбільшим сектором області як за рівнем зайнятості, так і за обсягом реального випуску продукції. Решта економіки області диверсифікована і представлена секторами добувної промисловості, транспорту, сільського господарства й сектором операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям [32].

3. Результати проведеного аналізу методом трендів дозволив визначити тенденції основних індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області за період 2014-2017 рр.: зростання за такими індикаторами – наявного доходу населення, витрати населення у розрахунку на одну особу, середньомісячна заробітна плата, показник валового регіонального продукту в поточних цінах, обсяг реалізованої промислової продукції, сільського господарства (у постійних цінах), продукція рослинництва (у постійних цінах), роздрібного товарообороту підприємств; зменшення за такими індикаторами – експорту товарів та послуг, чисельність наявного населення та чисельність працюючого населення, валовий регіональний продукт (в цінах 2010 року), продукція тваринництва (у постійних цінах).

4. Інтегральний показник рівня економічної безпеки Дніпропетровської області протягом періоду 2014 – 2017 рр. коливається у межах 0,51 – 0,65. Протягом всього періоду дослідження інтегральний показник економічної безпеки досліджуваного регіону збільшується. У порівнянні із іншими регіонами та середніми значеннями по Україні в цілому Дніпропетровська

область має найкращі показники. можна стверджувати про динаміку зростання розрахованого показника рівня економічної безпеки (I24МГК) досліджуваного регіону.

5. Аналіз профілів економічної безпеки Дніпропетровської області свідчить, що найкращий стан економічної безпеки зафіксовано за даними 2017 року.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ

3.1 Розробка заходів забезпечення економічної безпеки регіону

Вагомим чинником економічного розвитку регіонів стає ефективність управління економічною безпекою, що можливо досягти шляхом застосування стратегічного підходу при визначення та реалізації заходів забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні. «Виконавчий етап методології прогнозування економічної безпеки регіонів передбачає розробку стратегій, програм забезпечення економічної безпеки відповідного регіону» [1]. За твердженням Р. Тульчинського [38] для ефективного управління економічною безпекою регіонів необхідно використовувати стратегічний підхід.

Стратегія в економічній теорії розглядається як багатовимірне і багатоаспектне поняття. М. Портер визначає стратегію як «спосіб реакції на зовнішні можливості й загрози, внутрішні сильні та слабкі сторони» [39]. М. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі визначають стратегію як план або програму дій з досягнення поставлених цілей [40].

Б. Райзберг, Л. Лозовський та Є. Стародубцева розглядають стратегію як «довгострокові, найбільш принципові, важливі установки, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств по відношенню до виробництва, доходів і видатків, бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту» [41].

Державне управління процесами формування і забезпечення та зміцнення економічної безпеки наразі здійснюється недостатньо ефективно. Тому очевидною є необхідність у розробці державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації, оскільки, по-перше, її рівень забезпечення не є достатнім, по-друге – відсутні

підходи до її зміцнення в умовах волатильності факторів глобалізаційного впливу.

Слушною є точка зору Ю. Головня, що стратегією забезпечення економічної безпеки регіону є довгостроковий план дій, спрямованих на забезпечення його безпеки, пошук та створення відповідних резервів для запобігання, уникнення та ліквідації (нейтралізації, локалізації) можливих ризиків, загроз та небезпек, тобто це сукупність заходів управлінського, регулятивного, організаційно-правового та економічного характеру, які сприяють створенню належного конкурентного середовища на регіональному ринку та забезпеченню захисту законних інтересів населення та суб'єктів господарювання [42].

В Стратегію економічного розвитку регіонів необхідно включити і елементи управління їх економічною безпекою. При цьому кожний регіон відповідно до сформованих цілей, поставлених завдань та запропонованих конкретних дій щодо забезпечення економічної безпеки зазначає основні напрями забезпечення економічної безпеки по відношенню до суб'єктів та об'єктів регіонів та пропонує комплекс оперативних і довгострокових стратегічних заходів з урахуванням наявних ресурсів та потенційні можливостей їх змін [1].

«Головними перешкодами ефективному стратегічному управлінню економічною безпекою регіонів є: недовіра суб'єктів господарювання до методів державного управління та реформування економічних відносин, адміністративні бар'єри та корупційна складова економічної діяльності тощо. Але при цьому впровадження та реалізація стратегічного управління економічною безпекою регіонів в умовах децентралізації управління формують конкурентне підприємницьке середовище, забезпечують економічний розвиток, стабільність та стійкість економічної системи регіону через зацікавленість всіх суб'єктів системи економічної безпеки тощо» [1].

Стратегія економічної безпеки є відносно постійною складовою політики економічної безпеки і передбачає визначення мети і завдань

системи забезпечення національної економічної безпеки, напрямів їх вирішення, а також форм і способів застосування відповідних сил і засобів, можливість їх перегрупування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз.

Стратегія забезпечення економічної безпеки регіону має бути прописана в рамках стратегій розвитку регіонів. Кожна область України згідно з Державною стратегією регіонального розвитку до 2020 року [43] повинна мати довгостроковий Стратегічний план на 5 років із визначеними цілями та завданнями. Згідно з постановою КМУ № 1186 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» [44], регіональна стратегія повинна містити поетапні плани дій з детальним описом заходів, строків виконання, відповідальних виконавців, обсягів та джерел фінансування, очікуваних результатів.

Аналіз діючих Стратегій економічного розвитку регіонів України до 2020 року [1], розроблених на підставі постанови КМУ № 1186 свідчить, що жодна стратегія не визначає стан економічної безпеки регіону ні як базу економічного розвитку, ні як наслідок економічного розвитку регіону, що ще раз підтверджує відсутність узгодженості відносно питання забезпеченості економічної безпеки на регіональному та державному рівнях. В деяких стратегіях в якості стратегічних та оперативних цілей визначені основні прояви економічної безпеки регіонів (табл. 3.1).

Узагальнено основні стратегічні цілі регіонів України до 2020 року для подальшого формування стратегій підвищення економічної безпеки регіонів: забезпечення конкурентоспроможності регіону; забезпечення високого рівня та якості життя населення (в т.ч. розвиток людського капіталу); розвиток місцевого самоврядування; економічний розвиток (в т.ч. розвиток економічного / виробничого потенціалу); екологічна та енергетична безпека; розвиток соціальної та туристичної сфери; розвиток сільських територій.

Таблиця 3.1 – Економічна безпека та її основні прояви в Стратегіях економічного розвитку регіонів України до 2020 року [1]

№ п/п	Регіон (область)	п	я	ек	он	ом	Основні прояви економічної безпеки							
							а	с	т	н	а	с	н	и
1.	Вінницька		-				-		-		+		+	
2.	Волинська		-				-		+		+		+	
3.	Дніпропетровська		-				+		+		+		+	
	Донецька		-				+		-		+		+	
4.	Житомирська		-				+		+		+		+	
5.	Закарпатська		-				+		-		+		+	
6.	Запорізька		-				+		-		+		+	
7.	Івано-Франківська		-				+		+		+		+	
8.	Київська		-				-		+		+		+	
9.	Кіровоградська		-				+		-		+		+	
10.	Луганська		-				+		+		+		+	
11.	Львівська		+				+		+		+		+	
12.	Миколаївська		-				-		+		+		+	
13.	Одеська		-				-		-		+		+	
14.	Полтавська		-				+		-		+		+	
15.	Рівненська		-				-		+		+		+	
16.	Сумська		-				-		+		+		+	
17.	Тернопільська		-				+		+		+		+	
18.	Харківська		-				+		+		+		+	
19.	Херсонська		-				+		-		+		+	
20.	Хмельницька		-				+		-		+		+	
21.	Черкаська		+/-				+		-		+		+	
22.	Чернівецька		-				-		-		+		+	
23.	Чернігівська		-				+		+		+		+	

Інструментом політичної діяльності, засобом поліпшення організації роботи органів управління регіону є також цільові програми (під Програмою розуміється узгоджений за ресурсами, виконавцями та строками здійснення комплекс соціально-економічних, виробничих, науково-дослідницьких, організаційних, а також інших завдань та заходів, орієнтованих на вирішення конкретної соціально-економічної проблеми регіону). У зв'язку з цим, необхідна розробка і послідовна реалізація програми відродження стійкої, самобутньої і незалежної економіки регіонів, яка гарантує зростання економічної безпеки на всіх рівнях [1].

Н. Іванова пропонує наступні стратегії підвищення рівня економічної безпеки регіонів:

- стратегія трансформації (небезпечна зона);
- стратегія пристосування (нейтральна зона);
- стратегія зростання (безпечна зона) [1].

Стратегія трансформації. Основними напрямками трансформації регіональних економічних систем є: розвиток підприємництва, інформатизація, впровадження нових технологій, методів організації праці, структурні перетворення.

Стратегія пристосування передбачає пристосування до змін, тобто адаптацію діючої стратегії економічного розвитку до дестабілізуючих факторів економічної безпеки регіону. В першу чергу, вона полягає в пристосуванні до умов міжрегіональних ринків та вимагає більш детального дослідження загроз первинним та результативним чинникам економічної безпеки регіонів.

Стратегія зростання. Економічна безпека за своєю сутністю не має завершеного етапу, умови та сфера її виникнення передбачають постійні зміни значення її рівня – будь-який суб'єкт системи економічної безпеки прагне до безпечного рівня його функціонування та розвитку.

3.2 Формування стратегічних дій підвищення рівня фінансової безпеки підприємства

В якості головного інструменту підвищення ефективності стратегічного управління економічною безпекою регіону [1] запропоновано використання матриці «рівень економічної безпеки – стратегія» (горизонтальна вісь «чинники-симптоми (X)» $I^{K(ZX_i)}$ і вертикальна вісь «результативні змінні (Y)» $I^{K(ZY_i)}$).

Для розробки матриці застосовано інтегральні показники економічної безпеки регіону, розраховані за розробленою системою моделей прогнозування рівня економічної безпеки регіонів – $I_{\text{такс}}$, $I^{K(ZX_i)}$, $I^{K(ZY_i)}$, $I_{\text{МГК}}$ (див. табл. 1.2).

Процес побудови динамічної двофакторної матриці «рівень економічної безпеки - стратегія» представлено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Процес побудови динамічної двофакторної матриці «рівень економічної безпеки - стратегія» [1]

Етап	Результати			
	Координати за $I^{\text{такс}}$		Координати за $I^{\text{K}(ZXi)}$ (2016)	Координати за $I^{\text{K}(ZYi)}$ (2016)
1. Визначення координат матриці $(I^{\text{K}(ZXi)}; I^{\text{K}(ZYi)})$ відносно таксономічного показника (за регіональними кластерами) методом пропорції	0-0,25	Небезпечний рівень (кризовий стан)	0 – 6,75	0 – 6,5
	0,26-0,5	Задовільний рівень (передкризовий)	6,76 – 13,5	6,51 – 13,0
	0,51-0,75	Достатній рівень	13,6 – 20,25	13,1 – 19,5
	0,76-1	Безпечний рівень	20,26 - 27	20,26 - 27
2. Заповнення матриці	Координати регіону: $(I^{\text{K}(ZXi)}; I^{\text{K}(ZYi)}; I^{\text{МГК}})$			
3. Ідентифікація зони економічної безпеки та визначення стратегій підвищення рівня економічної безпеки регіонів	Небезпечна зона		Нейтральна зона	Безпечна зона
	Стратегія трансформації		Стратегія пристосування	Стратегія зростання
	Проведення трансформаційних змін, які стосуються пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіону, а також проведення необхідних заходів щодо протистояння дестабілізуючих факторів різного виду		Проведення заходів пристосування складових економічної безпеки регіонів до змін зовнішнього середовища	Збереження досягнутого рівня економічної безпеки та запобігання виникненню можливих загроз

Для визначення координат регіону застосовано інтегральні показники за компонентним аналізом ($I^{\text{K}(ZXi)}$; $I^{\text{K}(ZYi)}$); для вибору шкали матриці – інтегральний показник таксономічного аналізу; для визначення діаметра кулі на площині – інтегральний показник за методом головних компонент ($I^{\text{МГК}}$).

Запропонована матриця поділяється на три зони економічної безпеки, для яких встановлено відповідні стратегії підвищення економічної безпеки регіонів. На підставі реалізації прогнозних моделей інтегральних показників Дніпропетровської області за даними 2017 року побудовано матрицю на рис. 3.1.

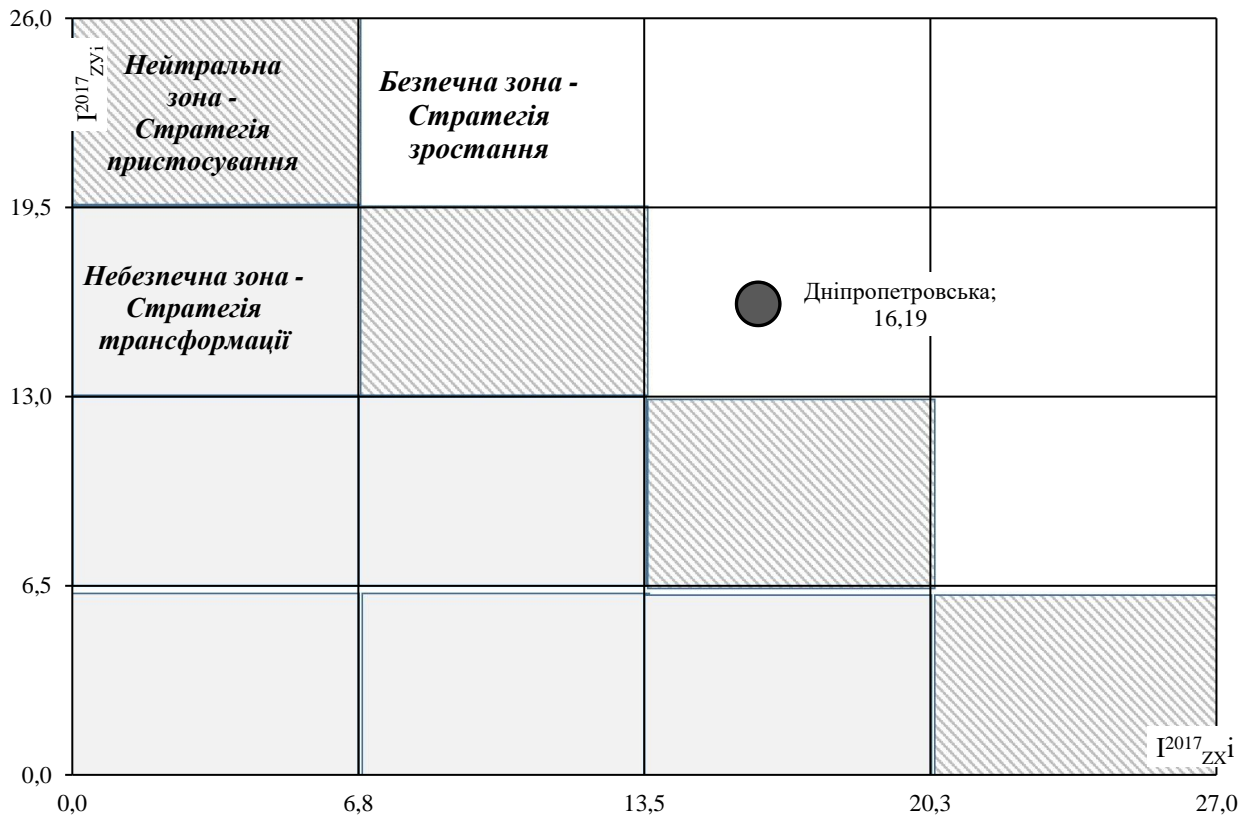

Рисунок 3.1. – Динамічна двофакторна матриця «рівень економічної безпеки – стратегія» Дніпропетровської області, 2017 р.

Встановлено, що стан економічної безпеки Дніпропетровської області характеризується як безпечний, а тому найбільш прийнятною є стратегія зростання, реалізація якої забезпечує і збереження існуючого рівня економічної безпеки (запас міцності складає 2,78 пунктів за прогнозною моделлю інтегральних показників економічної безпеки регіонів $I^{K(ZXi)}$, розрахованих методом канонічного аналізу за чинниками-симптоми (X_i); 2,68 пункти за прогнозною моделлю інтегральних показників економічної безпеки регіонів $I^{K(ZYi)}$, розрахованих методом канонічного аналізу за результативними змінними (Y_i); та 0,1 пункти за прогнозними моделями інтегральних показників економічної безпеки регіонів $I_{\text{такс}}$, розрахованих методом таксономічного аналізу), і його покращення (можливості для зростання: за $I^{K(ZXi)}$ – до 10,66 пунктів, за $I^{K(ZYi)}$ – до 10,31 пунктів, за $I_{\text{такс}}$ – понад 0,15 пунктів, відповідно).

Суттєвим фактором регіонального рівня є зростання наявного доходу населення Дніпропетровської області у розрахунку на одну особу (заробітної плати, прибутку, змішаного доходу, сальдо доходів від власності тощо) та експорту послуг.

Для безпечної зони доцільно використовувати стратегію зростання, яка передбачає збереження досягнутого рівня економічної безпеки та запобігання виникненню можливих загроз. «Аналіз діючих стратегій економічного розвитку регіонів, для яких рекомендовано до застосування стратегія зростання, дозволили визначити їх стратегічні пріоритети» [1]:

- 1) Розвиток людського капіталу
- 2) Зменшення внутрішньорегіональних економічних дисбалансів
- 3) Розвиток сільських територій
- 4) Екологічна та енергетична безпека

Реалізація Стратегії дозволить перетворити економіку регіону з досить повільно зростаючої, економіки з великою асиметрією розвитку окремих територій області на більш сучасну, базовану на інноваціях, активності підприємців економіку, що ґрунтується на оптимальному розміщенні економічних суб'єктів та ощадливому використанні природних ресурсів регіону. Реалізація стратегії сприяє підвищенню рівня економічної безпеки регіону.

Окрім того відбувається процес нарощування безпеки економічного розвитку регіону шляхом розробки та реалізації регіональних програм розвитку регіону, своєчасного реагування на зміни, які відбуваються в системі економічної безпеки регіону та національної економіки в цілому, забезпечуючи тим самим досягнення головної мети реалізації стратегії зростання – формування запасу міцності економічної безпеки регіону. Програма реалізації стратегії зростання Дніпропетровської області представлена в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Програма реалізації стратегії зростання (безпечна зона) Дніпропетровської області [1]

Найменування стратегії	Стратегія пристосування
Проблема	Забезпечення зростання економічної безпеки регіону
Мета стратегії	Нарощування запасу міцності економічної безпеки регіону
Завдання стратегії	Превентивні заходи, функціонування на упередження
Етапи реалізації стратегії	1) Моніторинг 2) Корируючих дій 3) Удосконалення (уточнення) діючої Стратегії
Основні заходи	–Реалізація пріоритетних програм та проєктів –Підтримка існуючого інвестиційного іміджу регіону –Удосконалення системи залучення інвестиційних ресурсів –Збільшення трудового та інтелектуального потенціалу –Використання запасу міцності протистояти дестабілізуючим факторам різного виду
Очікувані результати реалізації стратегії	Якісне та кількісне перетворення та покращення основних показників соціально-економічного розвитку регіону – збільшення рівня економічної безпеки регіону – забезпечення економічної безпеки національної економіки
Джерела фінансування стратегії	Здебільшого кошти регіонального та місцевого бюджетів, позабюджетні кошти, кошти державного бюджету

Таким чином, стратегія зростання здебільшого передбачає реалізацію існуючої Стратегії економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки регіону. Акцент робиться на удосконалення, превентивні заходи, пошук інших, кращих з точки зору ефективності, заходів забезпечення економічної безпеки Дніпропетровської області. Стратегія базується на реалізації здебільшого регіональних програм розвитку, основним джерелом фінансування стратегії є кошти регіонального та місцевого бюджетів.

Отже, можна зробити наступні висновки щодо стратегічного управління економічною безпекою регіону:

1. В Стратегію економічного розвитку регіонів необхідно включити і елементи управління їх економічною безпекою. При цьому кожний регіон відповідно до сформованих цілей, поставлених завдань та запропонованих конкретних дій щодо забезпечення економічної безпеки зазначає основні напрями забезпечення економічної безпеки по відношенню до суб'єктів та об'єктів регіонів та пропонує комплекс оперативних і довгострокових

стратегічних заходів з урахуванням наявних ресурсів та потенційні можливостей їх змін.

2. Стратегія забезпечення економічної безпеки регіону має бути прописана в рамках стратегій розвитку регіонів. Кожна область України згідно з Державною стратегією регіонального розвитку до 2020 року повинна мати довгостроковий Стратегічний план на 5 років із визначеними цілями та завданнями.

3. Стан економічної безпеки Дніпропетровської області характеризується як безпечний, а тому найбільш прийнятною є стратегія зростання, реалізація якої забезпечує і збереження існуючого рівня економічної безпеки.

4. Для безпечної зони доцільно використовувати стратегію зростання, яка передбачає збереження досягнутого рівня економічної безпеки та запобігання виникненню можливих загроз. Обґрунтовано наступні стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки Дніпропетровської області: розвиток людського капіталу; зменшення внутрішньорегіональних економічних дисбалансів; розвиток сільських територій; екологічна та енергетична безпека.

ВИСНОВКИ

В результатів проведеного дослідження та виконання визначених завдань для досягнення мети дослідження встановлено наступне:

1. Економічну безпеку на регіональному рівні доцільно розглядати як властивість соціально-економічної системи регіону, що за умов дестабілізуючого впливу загроз різного виду й децентралізації управління показує здатність забезпечувати стабільність, стійкість та подальший економічний розвиток, а також конкурентоспроможність і рівень економічної незалежності.

2. Основними умовами забезпечення економічної безпеки є: економічна стабільність регіону, економічна стійкість регіону, економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, певна незалежність регіону та інтеграцію з національною економікою

3. Виокремлюють такі методи оцінки рівня економічної безпеки регіону: функціональний (або комплексний), індикаторний, індексний, моделювання, таксономічний, рейтинговий.

4. При оцінці рівня економічної безпеки доцільним є застосування системи моделей оцінки інтегрального показника економічної безпеки регіонів для загальної вибірки (24 регіони) і для кожного кластера окремо. Реалізація зазначених моделей оцінки дозволяє не тільки оцінити рівень економічної безпеки – інтегральний показник рівня економічної безпеки, а і побудувати профілі регіонів щодо забезпечення економічної безпеки. Окрім того, зазначений метод оцінки є підґрунтям для визначення стратегій забезпечення економічної безпеки регіонів.

5. Більшість промислових центрів Дніпропетровської області виникли та розвивалися навколо родовищ корисних копалин, історично саме вони є «економічними локомотивами» області, саме вони забезпечують 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів. Монопрофільні міста є залежними від стану глобальної економіки в частині чисельності працюючих на

містоутворюючих підприємствах у силу значної експортної складової у структурі їх валового продукту й відповідно – коливань світового ринку. Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені.

6. Дніпропетровська область має потужну промисловість, яку доповнюють великі сектори добувної промисловості та транспорту. Переробна промисловість є найбільшим сектором області як за рівнем зайнятості, так і за обсягом реального випуску продукції. Решта економіки області диверсифікована і представлена секторами добувної промисловості, транспорту, сільського господарства й сектором операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям [32].

7. Результати проведеного аналізу методом трендів дозволив визначити тенденції основних індикаторів економічної безпеки Дніпропетровської області за період 2014-2017 рр.: зростання за такими індикаторами – наявного доходу населення, витрати населення у розрахунку на одну особу, середньомісячна заробітна плата, показник валового регіонального продукту в поточних цінах, обсяг реалізованої промислової продукції, сільського господарства (у постійних цінах), продукція рослинництва (у постійних цінах), роздрібного товарообороту підприємств; зменшення за такими індикаторами – експорту товарів та послуг, чисельність наявного населення та чисельність працюючого населення, валовий регіональний продукт (в цінах 2010 року), продукція тваринництва (у постійних цінах).

8. Інтегральний показник рівня економічної безпеки Дніпропетровської області протягом періоду 2014 – 2017 рр. коливається у межах 0,51 – 0,65. Протягом всього періоду дослідження інтегральний показник економічної безпеки досліджуваного регіону збільшується. У порівнянні із іншими регіонами та середніми значеннями по Україні в цілому Дніпропетровська область має найкращі показники. можна стверджувати про динаміку зростання розрахованого показника рівня економічної безпеки (I24МГК) досліджуваного регіону.

9. Аналіз профілів економічної безпеки Дніпропетровської області свідчить, що найкращий стан економічної безпеки зафіксовано за даними 2017 року.

10. В Стратегію економічного розвитку регіонів необхідно включити і елементи управління їх економічною безпекою. При цьому кожний регіон відповідно до сформованих цілей, поставлених завдань та запропонованих конкретних дій щодо забезпечення економічної безпеки зазначає основні напрями забезпечення економічної безпеки по відношенню до суб'єктів та об'єктів регіонів та пропонує комплекс оперативних і довгострокових стратегічних заходів з урахуванням наявних ресурсів та потенційні можливостей їх змін.

11. Стратегія забезпечення економічної безпеки регіону має бути прописана в рамках стратегій розвитку регіонів. Кожна область України згідно з Державною стратегією регіонального розвитку до 2020 року повинна мати довгостроковий Стратегічний план на 5 років із визначеними цілями та завданнями.

12. Стан економічної безпеки Дніпропетровської області характеризується як безпечний, а тому найбільш прийнятною є стратегія зростання, реалізація якої забезпечує і збереження існуючого рівня економічної безпеки.

13. Для безпечної зони доцільно використовувати стратегію зростання, яка передбачає збереження досягнутого рівня економічної безпеки та запобігання виникненню можливих загроз. Обґрунтовано наступні стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки Дніпропетровської області: розвиток людського капіталу; зменшення внутрішньорегіональних економічних дисбалансів; розвиток сільських територій; екологічна та енергетична безпека.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова Н.С. Прогнозування економічної безпеки регіонів для забезпечення безпеки національної економіки: монографія. – Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О., 2017. – 381 с.
2. Чернова Н. Л. Адаптивні моделі оцінки та аналізу економічної безпеки регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Н. Л. Чернова. – Харків. – 2003. – 19 с.
3. Сухоруков А.І. Ефективність соціально-економічного розвитку та економічна безпека регіону (на прикладі Закарпатської області); аналіт. доп. / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД. – 2013. – 32 с.
4. Лойко В. В. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки регіону / В. В. Лойко. // Ефективна економіка. – 2015. – № 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_11
5. Іванова Н. С. Прогнозування забезпечення економічної безпеки національної економіки: регіональний аспект [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. - Дніпро, 2018. - 40 с.
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 №964-IV Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – С. 351. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
7. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України : від 21.05.1997 р № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>
8. Про національну безпеку України / Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241, чинний, поточна редакція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

9. Іванова Н. С. Основні аспекти прояву економічної безпеки регіону / Н. С. Іванова // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. - 2018. - Вип. 35. - С. 125-129. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2018_35_20.

10. Сумин В.А. Устойчивость системы управления предприятием в условиях его экономической безопасности / В.А. Сумин // Материалы международной научнопрактической конференции. – Донецк: Дон НТУ, 2001. – С.159–161.

11. Калетнік Г. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави / Г. Калетнік, С. Козловський, В. Козловський // Економіка України. - 2012. - № 7. - С. 16-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_7_3.

12. Матейко С.В. Формування економічної стійкості аграрних підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / С.В. Матейко. - Запоріжжя: Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління", 2005. - 22 с.

13. Мельник П.В. Соціально-економічні процеси: методологія дослідження та управління їхнім розвитком // Мельник П.В., Максименко І.В., Старостенко Г.Г., Тарангул Л.Л., Фащевський М.І., Немченко М.П. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2000. — 451 с.

14. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

15. The IMD World Competitiveness Center (2012). The IMD World Competitiveness Yearbook. Retrieved from <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>

16. Захарченко С. В. Научно-методические основы оценки конкурентоспособности регионов Украины в национальном и международном измерении при формировании инновационной модели развития / С. В. Захарченко // Украина и ее регионы на пути к

инновационному обществу : монография в 4 т. / под общ. ред. В. И. Дубницкого, И. П. Булева. – Донецк : Юго-Восток, 2011. – Т. 2. – С. 103-139.

17. Иванова О. Ю. Термінологічний апарат регіонального саморозвитку / О. Ю. Иванова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2015. - № 819. - С. 410-419. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2015_819_54.

18. Беляевская-Плотник Л. А. Подходы к оценке уровня экономической интеграции регионов в системе национальной экономической безопасности / Л. А. Беляевская-Плотник, Н. Ю. Сорокина // / Экономические науки. 2017. № 6 (151). С. 39-42. URL: http://ecsn.ru/files/pdf/201706/201706_39.pdf

19. Влияние энергетического фактора на экономическую безопасность регионов Российской Федерации [Текст] / Ответ. ред. член корреспондент РАН А.И. Татаркин. – Екатеринбург : Издательство Уральского университета. – 1998. – 195 с.

20. Сукрушева Г. О. Теоретичні аспекти поняття «економічна безпека регіону» / Г. О. Сукрушева // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 231-238.

21. Ефремов К. И. Вопросы экономической безопасности региона [Текст] / К. И. Ефремов, Е. И. Георгадзе // Вопросы статистики. – 2002. – №2. – С. 57-63.

22. Кремлев, Н. Д. Вопросы оценки экономической безопасности региона [Текст] / Н. Д. Кремлев, В. Г. Федоров, М. Ф. Сергеев // Вопросы статистики. – 2001. – № 2. – С. 42-46.

23. Федорищева, А. Безпека як розвиток і безпека як стабільність – синергетика соціоприродних систем [Текст] / А. Федорищева, О. Ральчук // Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – С. 19-25.

24. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие (книга четвертая) [Текст] / В.К. Сенчагов // Институт экономики РАН. – М. : Финстатинформ, 2002. – 128 с.

25. Клебанова Т. С. Теория экономического риска [Текст] / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Харьков : ИНЖЭК, 2003. – 156 с.
26. Сухоруков А.І. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі // Банківська справа. – 2011. – №4 . – С. – 13-32.
27. Степашко В. С. Моделі розрахунку інтегрального індексу для груп первинних економічних показників / В. С. Степашко, І. М. Мельник, Т. К. Кваша, Р. В. Волощук // Науково-технічна інформація. – 2005. – № 2. – С. 8–12.
28. Лойко В. В. Методичні аспекти регіональної діагностики рівня економічної безпеки / В. В. Лойко. // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_26
29. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
30. Іванова, Н.С. Ідентифікація однорідності об'єктів системи антикризового управління методом кластеризації [Текст] / Н.С. Іванова // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2017. - № 4. - С. 188-198. - DOI: 10.21272/mmi.2017.4-16
31. Соціально-економічне становище Дніпропетровської області за січень–жовтень 2019 року[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dneprstat.gov.ua/public/2019/public_10.htm
32. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року: Рішення Дніпропетровської обласної ради від 26.09.2014 р. № 561-27/VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua/region-base?NID=25>
33. Офіційний сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>

34. Кузьмичов А. І. Економетрія [Текст] : моделювання засобами MS Excel : навчальний посібник / А. І. Кузьмичов, М. Г. Медведєв. – К. : Ліра-К, 2011. – 214 с
35. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
36. Регіони України у 2016 році: статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 299 с.
37. Про затвердження Постійних цін 2010 року на сільськогосподарську продукцію для розрахунку індексу обсягу сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс]: наказ Державного комітету статистики України від 22.12.2011 р. № 362. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2011/362/362.htm
38. Тульчинський Р.В. Засади стратегічного управління економічною безпекою регіонів / Р.В. Тульчинський // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» : зб. наук. праць. – Київ : НТУУ «КПІ», 2017. – № 14. – Режим доступу : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108741/103687>
39. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М. : «Альпина Бизнес Букс». – 2005. – 468 с.
40. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело. – 2000. – 704 с.
41. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь: Около 12 тыс. терминов. – 5-е изд., перераб., доп. / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
42. Головня Ю. І. Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки в регіоні / Ю. І. Головня // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 2(1). – С. 294-298. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2013_2\(1\)_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2013_2(1)_47)

43. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 70. – Ст. 1966.

44. Мартиненко В. В. Формування стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки України / В. В. Мартиненко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 133–143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_5_18

45. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року: Рішення Дніпропетровської обласної ради від 26.09.2014 р. № 561-27/VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua/region-base?NID=25>

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення категорії «економічна безпека регіону» [1]

Автор (джерело)	Визначення
Полушкин О.А., Биков В.П., Дембовська О.А., Лебедько Е.М.	Економічна безпека регіону – це можливість і здатність економіки регіону поетапно покращувати якість життя населення на рівні загальноприйнятих стандартів, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз при оптимальних витратах усіх видів ресурсів і раціональному використанні природних чинників, забезпечувати соціально-економічну і загальнополітичну стабільність.
А. И. Татаркин	Економічна безпека регіону – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість і поступовість розвитку регіону, певну незалежність і інтеграцію з економікою держави в умовах дії різного роду дестабілізуючих загроз
А. Степаненко, М. Герасимов	Економічна безпека регіону – це сукупність поточного стану, умов і чинників, що характеризують стабільність, стійкість і поступовий розвиток економіки регіону, певну незалежність та інтеграцію з економікою країни
Сукрушева Г. О.	Економічна безпека регіону – це забезпечення незалежності від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов повноцінного життя населення
Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.	Економічна безпека регіону – це здатність регіональної влади забезпечити конкурентоспроможність, стабільність, стійкість, поступальність розвитку економіки території, органічно інтегрованої в економіку країни, як відносно самостійної структури
Заблодська І. В.	Економічна безпека регіону – сукупність взаємовпливу економічних інтересів і загроз, що забезпечують його стійке функціонування, конкурентоспроможність й самодостатність, а також сприяють підвищенню рівня і якості життя населення в контексті забезпечення національної економічної безпеки.
Н. Чернова	Економічна безпека регіону – це сукупність його властивостей, що забезпечують досягнення максимального внеску регіону в розвиток національної економіки й у забезпечення економічної безпеки країни в цілому (як підсистеми національної економіки); Економічна безпека регіону – сукупність його властивостей, що забезпечують його прогресивний розвиток в умовах дестабілізуючого впливу різноманітного виду загроз (як відносно самостійної економічної системи)
Колектив авторів	Економічна безпека регіону – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість та поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду
Бабець І. Г.	Економічна безпека регіону – це стан економіки, що дає змогу забезпечити сталий соціально-економічний розвиток і базується на таких засадах: економічна незалежність, стійкість і стабільність розвитку, здатність до саморозвитку і прогресу
Гуменюк А. М.	Економічна безпека регіону – це стан економіки, для якої характерна спроможність до самовиживання і розвитку в умовах реформування, присутності внутрішніх і зовнішніх небезпек та дії важкопрогнозованих чинників
Олійник В.М.	Економічна безпека регіону – це здатність регіональної економіки функціонування в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення

